



Knygotyra
ISSN: 0204-2061
ISSN: 2345-0053
ksistof.tolkacevski@kf.vu.lt
Vilniaus Universitetas
Lituania

XXVII KNYGOS M#G#JAI (1930–1940): NARYST#, SANTYKIAI, ATMOSFERA

Alma, Braziūnienė

XXVII KNYGOS M#G#JAI (1930–1940): NARYST#, SANTYKIAI, ATMOSFERA

Knygotyra, vol. 76, 2021

Vilniaus Universitetas, Lituania

Disponible en: <https://www.redalyc.org/articulo.oa?id=694372829016>

DOI: <https://doi.org/10.15388/Knygotyra.2021.76.80>



Esta obra está bajo una Licencia Creative Commons Atribución 4.0 Internacional.

XXVII KNYGOS MĖGĖJAI (1930–1940): NARYSTĖ, SANTYKIAI, ATMOSFERA

The Society of 27 Book Lovers (1930-1940): Membership, Relationships, Atmosphere

Braziūnienė Alma alma.braziuniene@mab.lt
Vilnius University, Lithuania

Knygotyra, vol. 76, 2021

Vilniaus Universitetas, Lithuania

Recepción: 26 Enero 2021
Aprobación: 23 Abril 2021

DOI: <https://doi.org/10.15388/Knygotyra.2021.76.80>

Redalyc: <https://www.redalyc.org/articulo.oa?id=694372829016>

Summary: 1930–1940 m. Kaune veikusi XXVII knygos mėgėjų draugija suvaidino svarbų vaidmenį Lietuvos kultūros istorijoje. Ji žymėjo organizuoto bibliofilinio judėjimo pradžią Lietuvoje. Vytauto Steponaičio, Pauliaus Galaunės, Viktoro Cimkausko ir kitų bendraminčių suburta draugija daug nuveikė formuojant bibliofilinės veiklos tradiciją, kėlė lietuviškosios knygos kultūrą, ugdė estetiškos tiražinės ir bibliofilinės knygos leidybą (išleista 10 leidinių). Visa tai atliko keliolika (jų skaičius svyravo nuo 15 iki 21) pasišventusių knygos mėgėjų ir bibliofilų par excellence. Jų bibliofilinis hobis peraugo saviveiklinio darbo ribas, draugija veikė kaip profesionali leidykla, davusi pradžią knygotyros mokslinės periodikos leidybai. Straipsnyje, remiantis Lietuvos mokslų akademijos Vrublevskių bibliotekoje saugomu šios draugijos archyvu, nagrinėjama draugijos narių asmenybinė raida, jų tarpusavio santykiai, ieškoma atsakymo, kas lėmė, kad itin ryškios individualybės gebėjo vienyti vaisingai bibliofilinei veiklai, kokia atmosfera tvyrojo XXVII knygos mėgėjų susirinkimuose, leidybinės ir įvairios kitos veiklos kasdienybėje. Nesiekta atskleisti visų valdybos narių, koncentruojamasi tik į kai kurias ryškiausias asmenybes ir tuos jų veiklos momentus, kurie anksčiau dar nebuvo nagrinėti kitų tyrėjų.

Prieita prie išvados, kad XXVII knygos mėgėjų narių kaita buvo natūrali, nulemta įvairių gyvenimiškųjų aplinkybių: 1931-aisiais pradėjusi savo veiklą turėdama 15 narių, draugija iki 1940 m. pasipildė dar 12 naujų, bet taip pat dešimties narių neteko. Išstojusiųjų skaičių lėmė kai kurių nutolimas nuo bibliofilinių idėjų, laiko stoka (profesinis užimtumas, aukštos atsakingos pareigos) ir pan. Vis dėlto draugijos branduolys (apie dešimt–dvylika asmenų) visą laiką išliko stabilus ir užtikrino produktyvų draugijos darbą. Rezultatyviai draugijos veiklai tiesioginės įtakos turėjo trejiems metams renkami valdybos pirmininkai (jais buvo V. Steponaitis, Kazys Bizauskas, Juozas Balčiūnas-Švaistas), bet ir kiti nariai, net nebūdami valdyboje, buvo įvairių darbų pagalbininkai.

Draugija veikė pagal itin formalizuotą veiklos tvarką (susirinkimų, valdybos posėdžių, ekskursijų ir kitokios veiklos protokolavimas, protokolų tvirtinimas ir pan.), bet kartu draugijos archyvas liudija, kad kasdienėje jos veikloje vyravo jauki draugiška bendravimo atmosfera, nestokota humoro. Kolektyvas buvo susigyvenęs, dauguma buvo seniai pažįstami, beveik visi tos pačios kartos, panašaus amžiaus žmonės. Skirtingos politinės pažiūros netrukė bibliofilinei veiklai. Archyve išlikęs valdybos narių susirašinėjimas dėl leidinių spausdinimo nesėkmių atskleidžia tarpusavio santykius, įsisąmonintą kultūrinio darbo prasmę, V. Steponaičio, kaip draugiją vienijusios asmenybės, reikšmę draugijos veikloje. XXVII knygos mėgėjų veikla rodo, kad tokią veiklą galėjo vykdyti tik stiprus išskirtinių asmenybių kolektyvas, savo veikla aiškiai atstovavęs elitinei bibliofilijai, taigi organiškai dar iš XIX a. einančiai organizuoto bibliofilinio judėjimo tradicijai. XXVII knygos mėgėjams pavyko ją pratęsti.

Keywords: XXVII knygos mėgėjai, draugijos, Lietuvos bibliofilijos istorija, elitinė bibliofilija, Lietuvos kultūros istorija, Vytautas Steponaitis, Viktoras Cimkauskas, Antanas Rucevičius.

Abstract: The Society of 27 Book Lovers in Kaunas that functioned in 1930–1940 played an important role in the history of Lithuanian culture. It signified the outset of the organized bibliophilic movement in Lithuania. The society, brought together by Vytautas Steponaitis, Paulius Galaunė, Viktoras Cimkauskas and other like-minded people, contributed immensely in shaping the tradition of bibliophilic activity, upraised the culture of the Lithuanian book, and developed aesthetic circulation and bibliophilic book publishing (10 publications were published). All of this was done by a dozen (ranging in number from 15 to 21) devoted book lovers and bibliophiles par excellence. Their bibliophilic hobby transcended the boundaries of amateur activities, and the Society operated as a professional publishing house giving rise to the publishing of scientific periodicals of book science. The article, based on the archives of this Society kept in the Wroblewski Library of the Lithuanian Academy of Sciences, analyses personal expression of the members of the Society, their interrelationships, seeks an answer leading to the fact that extremely prominent figures managed to get together for fruitful bibliophilic activities, examines the atmosphere that prevailed in the amateur meetings of the Society of 27 Book Lovers, publishing and various other activities in the daily life. It is not intended to bring to light all the members of the Society, the article focuses only on some of the most prominent personalities and those moments of their activity that have not been previously examined by other researchers.

It was concluded that the rotation of the amateur members of the Society of 27 Book Lovers was natural, determined by various life circumstances: the Society, which launched its activities in 1931 had 15 members, and until 1940, another 12 new members joined in, however the Society lost 10 of them as well. The number of seceding members was determined by the distancing of some members from bibliophilic ideas, lack of time (professional activities, positions of high responsibility), etc. However, the core of the Society (about 10 to 12 people) remained stable at all times and ensured the productive work of the Society. The productive activities of the Society were directly influenced by the chairmen elected for the term of 3 years (V. Steponaitis, Kazys Bizauskas, Juozas Balčiūnas-Švaistas), however, other members, even without being on the board, acted as contributors to various activities.

The Society operated according to a very formalized procedure (recording of meetings, board meetings, excursions and other activities, approval of minutes, etc.), however, at the same time the archives of the Society testify that a cosy amiable atmosphere of communication and a sense of humour prevailed. This group of people was of one mind, they knew each other for a long time, almost all of them were of the same generation and of similar age. Differing political views did not interfere with bibliophilic activities. The correspondence of the members of the board on the failures of the publishing of publications reveals intercommunion, the realized meaning of the cultural work, the significance of V. Steponaitis as a personality uniting the Society in its activities. The activities of the Society of 27 Book Lovers demonstrated that such work could be carried out only by a strong group of exceptional figures, the activities of whom distinctly represented the elite bibliophilia, and hence, the tradition of the organized bibliophilic movement organically stemming even from the 19th century. The 27 Book Lovers managed to extend this tradition.

Keywords: 27 Book Lovers, societies, the history of Lithuanian bibliophilia, elite bibliophilia, the history of Lithuanian culture, Vytautas Steponaitis, Viktoras Cimkauskas, Antanas Rucevičius.

IVADAS

XXVII knygos mėgėjų¹ veikla jau yra nagrinėta įvairių tyrėjų, dažniausiai knygotyros ir Lietuvos knygos meno aspektais. Išsamiausias darbas apie šią draugiją išlieka vėlyvuuoju sovietmečiu (1989) paskelbtas Vlado Žuko straipsnis (studija)². Jame autorius aptarė tuomet dar ne itin toleruotiną temą – tarpukario Lietuvoje gyvavusią bibliofilų draugijos

veiklą ir jos įtaką knygos mokslui: draugijos įkūrimo aplinkybes, jos narius (kai kurie sovietinei ideologijai itin neparankūs asmenys pristatyti neutraliai, neįvardijant tuomečių jų pareigų, tarkim, Kazys Bizauskas – tik kaip bibliografas, tarnautojas, o ne kaip diplomatas, vienas iš Lietuvos krikščionių demokratų partijos kūrėjų, Lietuvos Respublikos švietimo ministras (1920–1922), sušaudytas NKVD 1941 m.), draugijos veiklą, dėmesį telkdamas į spaudos istorijos, knygos meno, bibliotekų, bibliografijos, bibliofilijos klausimus, draugijos leidybinę produkciją.

Nors tarpukario Lietuvos bibliofilijos tema sovietmečiu nebuvo pageidaujama, vis dėlto sovietinės enciklopedijos negalėjo be jos apsieiti. Mažonoje lietuviškojoje tarybinėje enciklopedijoje (1966) apie XXVII knygos mėgėjus rašoma taip: „Dvidešimt septynių knygos mėgėjų draugija – bibliofilinė organizacija, veikusi 1930–1940 Kaune. Išleido 2 knygas savo metraščio (1934 ir 1937) ir keletą iliustruotų grožinės lit-ros knygų. D-ja buvo uždara org-ja, jos leidiniai platesnių skaitytojų masių nepasiekdavo.“³ Kaip matome, iš šios informacijos nieko konkretnio sužinoti neįmanoma: nei kas draugiją įkūrė, nei koks jos tikslas, nei ką ji nuveikė, bet užtat aiškiai pateiktas jos vertinimas: „jos leidiniai platesnių skaitytojų masių nepasiekdavo“. Tarybų Lietuvos enciklopedijoje (1985) irgi buvo paskelbtas kuklus straipsnelis, jo esmė – „[d]-ja buvo uždara, jos leidiniai platesnės visuomenės nepasiekdavo“⁴. Šiuo teiginiu tarsi nubraukta visa šios draugijos reikšmė. Tai tipiškas sovietinės ideologijos požiūris į tarpukario Lietuvos kultūrą. Net ir menkutes užuominas apie XXVII knygos mėgėjus sovietinės Lietuvos spaudoje septintuoju–devintuoju dešimtmečiais savo prisiminimuose yra suminėjęs Petras Jakštas⁵. Dabartinėje Visuotinėje lietuvių enciklopedijoje⁶ tarpukario XXVII knygos mėgėjus ir jų veiklos reikšmę gožia 1993 m. atkurtosios draugijos nuopelnai.

Mūsų dienomis XXVII knygos mėgėjų veikla domino humanitarus, tyrusius įvairius Lietuvos kultūros reiškinius: knygotyriminkė Inga Liepaitė, tirdama bibliofiliją sovietmečio Lietuvoje, nagrinėjo ir Lietuvos bibliofilijos raidą, taigi ir tarpukario bibliofilijos raišką⁷. Šių eilučių autorė yra rašiusi apie tarpukario bibliofilų (taip pat ir draugijos narių) bibliofilinį angažavimąsi⁸ ir XXVII knygos mėgėjų leidybinę veiklą – vieną svarbiausių šios draugijos veiklos aspektų⁹. Domas Kaunas vienam iš XXVII knygos mėgėjų – Petrui Jakštui – skyrė monografiją¹⁰. Apie Vaižgantą, kaip aktyvų šios draugijos narį, monografijoje Skaitantis Vaižgantas pasakojo Nijolė Lietuvninkaitė¹¹. Genovaitė Ragutienė paskelbė straipsnių apie XXVII knygos mėgėjus¹². Ir kiti šios draugijos nariai (Paulius Galaunė, Kazys Bizauskas, Vytautas Kazimieras Jonynas, Petras Klimas, Jurgis Šaulys, Mykolas Šleževičius, Jurgis Savickis, Eduardas Turauskas) yra sulaukę solidžių monografijų, bet jose apie XXVII knygos mėgėjus arba visai neužsimenama, arba itin punktyriškai – jos skirtos tik šių asmenų politinei, visuomeninei ar profesinei veiklai atskleisti. Išimtis būtų Zitės Žemaitytės monografija apie P. Galaunę (joje – skyrius „XXVII knygos mėgėjų draugija“¹³), knygos apie J. Šaulį (skyrelis apie J. Šaulio bibliotekos likimą¹⁴) ir P. Klimą (skyriuje

„Laisvalaikio malonumai“ trumpai rašoma apie P. Klimo asmeninę biblioteką, jo polinkį rinkti knygas, užsimenama apie narystę XXVII knygos mėgėjų draugijoje¹⁵). Apie draugijos narius Mykolą ir Vaclovą Biržišką, J. Šaulį, jų asmenines bibliotekas ir šių likimą yra rašęs Tomas Petreikis¹⁶.

Be XXVII knygos mėgėjų, kaip tam tikro kultūrinio reiškinių, neapsiėjo Lietuvos dailės istorijos tyrėjai. Tam skirtas didelis menotyrininkės Ingridos Korsakaitės straipsnis¹⁷. Jame nagrinėjamas draugijos narių (Marijos Urbšienės, P. Galaunės, Vilhelmo Burkevičiaus) angažavimasis kelti knygos kultūrą, rūpinimasis dailiaja knyga, draugijos leidiniuose paskelbti straipsniai dailės temomis, draugijos emblemos, sukurtos Mstislavo Dobužinskio ir V. K. Jonyno, aptartas draugijos išleistų leidinių meninis lygis, susirinkimuose nagrinėtos su knygos menu susijusios temos, draugijos bibliotekoje buvusios dailės tematikos knygos, dalyvavimas 1937 m. Paryžiaus moderniojo meno ir technikos parodoje ir ten apdovanoti du draugijos leidiniai, taip pat draugijos nariams Tado Lomsargio įrištos knygos. Taigi I. Korsakaitės straipsnis išsamiai atskleidė draugijos reikšmę Lietuvos dailės istorijai, taip pat ir tiražinės knygos raidai. Vida Mažrimienė yra rašiusi apie XXVII knygos mėgėjų bibliotekos ir baldų likimą¹⁸. Lietuvos dailės istorijos tyrėjus (Jolitą Mulevičiūtę¹⁹, Giedrę Jankevičiūtę²⁰) XXVII knygos mėgėjų veikla domino dailės kolekcionavimo ar Lietuvos taikomosios grafikos raidos kontekste.

Henryka Ilgiewicz yra paskelbusi apžvalginį straipsnį apie XXVII knygos mėgėjus užsienio spaudoje²¹. Jame aptarta draugijos įkūrimo kontekstas, veikla, nariai, leidiniai, bet nei naujos informacijos, nei naujų įžvalgų apie draugiją kaip bibliofilijos istorijos reiškinį jame nėra, remiamasi tik publikuotais šaltiniais ir literatūra. Turime prisiminimų apie XXVII knygos mėgėjus (P. Galaunės²², P. Jakšto²³, V. Žuko²⁴), šios draugijos archyvo publikacijų²⁵. 1993 m. XXVII knygos mėgėjų veiklos tęsėja pasivadavusi bendravardė draugija naujai išleistuose Metraščio tomuose (t. 3–6, 2004–2018), be kelių išimčių, nieko reikšmingesnio apie savo pirmtakus ir jų veiklą nėra paskelbusi (jos nuopelnas – fotografuotiniu būdu perleisti pirmieji du tarpukario Metraščio tomai).

Šio straipsnio tikslas – išnagrinėti 1930–1940 m. gyvavusios XXVII knygos mėgėjų draugijos narių asmenybinių raišką, jų tarpusavio santykius. Bus ieškoma atsakymo, kas lėmė, kad itin ryškios individualybės gebėjo vienyti vaisingai bibliofilinei veiklai, kokia atmosfera tvyrojo XXVII knygos mėgėjų susirinkimuose, leidybinės ir įvairios kitos veiklos kasdienybėje. Nesiekama aprėpti visų draugijos narių, koncentruojamasi tik į kai kurias ryškias asmenybes ir tuos jų veiklos momentus, kurie anksčiau dar nebuvo nagrinėti kitų tyrėjų ir kuriuos ryškina draugijos archyve esami dokumentai.

Pagrindinis tyrimo šaltinis – XXVII knygos mėgėjų archyvas, saugomas Lietuvos mokslų akademijos Vrublevskių bibliotekoje (LMAVB RS F59), api-mantis 264 bylas. Temiškai jis labai įvairus. Čia sukaupta draugijos veiklą atspindinti medžiaga: susirinkimų, ekskursijų, kitų renginių protokolai, susirašinėjimas su įvairiais asmenimis ir institucijomis, leidybinės ir visos kitos veiklos finansiniai dokumentai,

dalį susirinkimuose skaitytų pranešimų rankraščių, iškarpos apie draugijos veiklą tuometėje periodikoje ir pan. XXVII knygos mėgėjų veiklą liudijančių archyvinių šaltinių yra ir kitose atminties institucijose (Lietuvos centriniame valstybės archyve, Lietuvos nacionalinėje Martyno Mažvydo bibliotekoje), bet dėl straipsnio žanro apsiribota išsamiausi ir nuosekliai sukomplektuotu, dabar LMAVB saugomu archyviniu telkiniu. Pravartūs buvo jau minėti publikuoti prisiminimai apie draugijos narius bei jų veiklą. Straipsnyje taikyti dokumentų analizės, interpretacinis, lyginamasis ir kiti kultūros istorijos tyrimui parankūs metodai.

ISTORINIS KONTEKSTAS

Bibliofilija kaip psichologinis ir visuomeninis reiškinyss turi gilią šaknis, siekiančias dar Antikos laikus. Organizuoto bibliofilinio sąjūdžio pradžia laikoma XIX a. pradžia, kai Londone 1812 m. įsikūrė Roksberio (Roxburghe) bibliofilų klubas, 1820 m. panaši draugija pradėjo veikti Paryžiuje, 1884 m. – Jungtinėse Amerikos Valstijose. Prancūzijos bibliofilinio gyvenimo tradicija visą laiką buvo itin gyvybinga, nuosekli ir paveiki – prancūzų knyga (ne tik dailioji, bibliofilinė, bet ir tiražinė) nėra išgyvenusi didelių kokybės nuopolių, visada atitiko savo žanro reikalavimus. Didžiojoje Britanijoje, organizuoto bibliofilinio judėjimo tėvynėje, tiražinė knyga yra patyrusi didelių krizių, tarkim, Viktorijos laikų masinė knyga, spausdinta didžiuliais tiražais, meniniu požiūriu buvo itin suprastėjusi. Tokia padėtis paskatino atsirasti judėjimams už gražios knygos atgaivinimą, tokių reiškinių kaip Williamo Morriso Private Press radimasis ir pan.

Bibliofilų draugijos (klubai) sparčiai kūrėsi ir kaimyninėse šalyse: Rusijoje – 1899 m., Vokietijoje – 1911 m., Lenkijoje – 1921 metais. Rusijoje bibliofilija ir kolekcionavimas suklestėjo dar XIX a. viduryje, bet nuoseklia jų raidą nutraukė 1917 m. bolševikų perversmas. Tačiau net XX a. trečiuoju dešimtmečiu bibliofilų draugijų dar būta ir tuomečiame Leningrade (Leningrado bibliofilų draugija), ir Maskvoje (Rusų knygos draugų draugija) bei kituose miestuose. Lenkijoje tuo pat metu irgi jau veikė dešimt bibliofilų draugijų (Varšuvoje, Krokuvoje, Liubline, Poznanėje, Lvove, Torunėje, Zamoscyje ir kt.)²⁶. Tarp jų – ir Vilniuje 1926 m. įkurta „Lenkų bibliofilų draugija Vilniuje“. Jai vadovavo tuomečio Vilniaus Stepono Batoro universiteto bibliotekos direktorius Stephanas Riegelis, vėliau tapęs ir Vrublevskių bibliotekos direktoriumi (draugija gyvavo iki 1939 m., rengė bibliofilinių leidinių aukcionus, išleido kelis leidinius).

Visoms šioms bibliofilų draugijoms (klubams) būdinga nedidelis fiksuotas narių skaičius (Roksberio klube – ne daugiau kaip 40), fiksuota susirinkimų (susitikimų) diena, skirta bibliofilei savišvietai ir saviugdai (pranešimų rengimas ir klausymasis) bei maloniems saloniniams pokalbiams (diskusijoms) vakarienių (pietų) metu, išipareigojimas savo lėšomis leisti gerai apipavidalintas, numeruotas dailiasias (bibliofilines) knygas ir apskritai rūpintis knygos kultūra. Norint tą daryti, dar reikėjo būti finansiškai pasiturinčiam (nepaisant to, bibliofilų klubuose visuomet

galėjo dalyvauti ir institucinių bibliotekų, muziejų ir pan. atstovai), tad, trumpai tariant, šių klubų (draugijų) tikslas – kultivuoti elitinę bibliofiliją. Jų veikla kaip bibliofilijos ir klubinės, arba kitaip – saloninės kultūros, reiškiny, užgimęs XIX a. pradžioje, Vakaruose tebegyvuoja iki mūsų dienų.

Tad 1930 m. pabaigoje Kaune susibūrusių knygos bičiulių noras ir Lietuvoje steigti bibliofilų draugiją buvo pribrendęs ir savalaikis. V. Steponaičio parengtas draugijos įstatų projektas 1930 m. spalio 8 d. susirinkime buvo aptartas su P. Galaune ir V. Cimkausku. Prieš tai V. Steponaitis draugijos įstatų reikalu aktyviai susirašinėjo ir tarėsi su tuomet Paryžiuje gyvenusia Marija Urbšiene. 1930 m. spalio 30 d. Karininkų ramovės salėje įvyko draugijos steigiamasis posėdis, skirtas draugijos įstatų projektui aptarti. Leidimas šiam posėdžiui piliečio Kazio Puidos vardu „dailiosios lietuvių knygos draugijos įkūrimo reikalu“ buvo išduotas Kauno miesto ir apskrities viršininko spalio 21 dieną²⁷. Apsvarstyti ir pataisyti draugijos įstatai 1930 m. lapkričio 26 d. buvo patvirtinti Kauno notaro Juozo Jasaičio, o gruodžio 17 d. įregistruoti Kauno miesto ir apskrities viršininko raštinėje, Draugijų registre (notaro patvirtintas nuo įstatų egzempliorius saugomas draugijos archyve²⁸). Kaip steigėjai po draugijos įstatais pasirašė V. Steponaitis, P. Galaunė, V. Cimkauskas, Vaclovas Biržiška ir Juozas Paknys (buvo įrašyta ir K. Puidos pavardė, bet originale ji išbraukta). Taigi 1930 m. gruodžio 17 d. data laikoma oficialiąja draugijos gimimo diena, nors visuotinis steigiamasis draugijos susirinkimas įvyko kiek vėliau, 1931 m. sausio 27 d. (kasmečio visuotinio susirinkimo data – sausio 27 d. – buvo įtvirtinta Įstatų 18-ame paragrafe).

NARIŲ SKAIČIAUS KISMAS

Nors skaičius 27 draugijos veikloje buvo labai reikšmingas ir juo buvo grindžiama draugijos struktūra (ne daugiau kaip 27 nariai, susirinkimai vyksta 27 mėnesio dieną, skaičiumi 27 baigiasi draugijos registracijos ir sąskaitos banke numeriai, įstatai ir reguliamas turėjo po 27 straipsnius), vienu metu 27 narių draugijoje niekada nebuvo. Apie narių skaičių 1931 m. sausio 27 d., steigiamojo susirinkimo metu, draugijos veiklos kronikoje teigiama: „pradėdama gyvuoti, draugija turėjo jau 15 narių“²⁹. Bet 1936 m. V. Cimkausko sudarytoje narių knygoje³⁰ pradine 1931 m. sausio 27 d. įstojimo data suregistruota ne 15, bet 17 narių. Tai rodo, kad draugijos branduolys susiformavo jau pirmaisiais veiklos metais.

Naujais nariais draugija pildėsi atsargiai. Pirmiausia todėl, kad pagrindinis draugijos požymis buvo jos uždarumas, t. y. fiksuotas nedidelis dalyvių skaičius, nulemtas saloninio tipo bibliofilų draugijų steigties tradicijos (tokia nuo įstata įtvirtinta ir draugijos įstatuose). Neužtekėjo tik parašyti pareiškimo ir išreikšti noro būti vienu iš XXVII knygos mėgėjų. Reikėjo dar dviejų narių rekomendacijų (taip nurodyta Įstatų 8-ame paragrafe), o narystę vienbalsiai turėdavo patvirtinti visuotinis susirinkimas (Įstatų 9-as paragrafas), rengiamas sausio 27 dieną. Kiekvienas draugijos narys turėjo savo fiksuotą numerį. Jis buvo paskirstytas pagal abėcėlę, o kokią numerį suteikti vėliau įstojusiems,

sprendavo valdyba. Šis asmeninis numeris būdavo įrašomas vardiniuose draugijos išleistų leidinių egzemplioriuose. Vaižgantui 1933 m. mirus, nuspręsta, kad jo 15-as numeris atminimo dėlei taip ir liks niekieno neužimtas.

XXVII knygos mėgėjų narių skaičius augo, bet negausiai: 1932 m. sausio 27 d. draugijon buvo priimti kalbininkas, vertėjas Viktoras Kamantauskas (1899–1951) ir diplomatas Petras Klimas (1891–1969); 1933 m. sausio 27 d. – diplomatas Kazys Bizauskas (1893–1941), Eltos direktorius Eduardas Turauskas (1896–1966) ir advokatas Vilhelmas Burkevičius (1885–1975). Dar po metų (1934 m. sausio 27 d.) priimtas Panevėžio apygardos teismo teisėjas Zigmas Rusteika (1890–po 1940)³¹, 1935 m. sausio 27 d. – diplomatas Leopoldas Bagdonas (1880–po 1940), dirbęs patarėju Lietuvos ambasadoje Maskvoje. 1936 m. sulaukta trijų pareiškėjų, bet iš jų tik vienas – Vytautas Kazimieras Jonynas – tapo nariu (apie kitų dviejų – J. Šaulio ir Vlodo Jurgučio – narystės peripetijas bus kalbama vėliau). Oficiali V. K. Jonyno narystės pradžia – 1937 m. sausio 27 d., nors kaip dailininkas jis talkino draugijai jau nuo 1932 m., taigi buvo saviškis (sukūrė draugijos emblemą, Vaižganto portretą, padėjo bendrauti su Viktoru Petravičiumi, iliustravusiu draugijos leidinį Gulbės karaliaus patį 1937 m. Paryžiaus moderniojo meno ir technikos parodai). Tą pačią dieną į draugiją buvo priimta Magdalena Avietėnaitė (1892–1984) – diplomatė, žurnalistė, su ja, dirbusia Užsienio reikalų ministerijos Spaudos biure (buvo jo viršininkė), XXVII knygos mėgėjams teko glaudžiai bendradarbiauti rengiantis minėtai Paryžiaus parodai. M. Avietėnaitėi buvo suteiktas 12-as numeris, laisvas nuo 1933 m., kuomet iš draugijos pasitraukė Adalbertas Staneika. Paskiausiai, 1939 m. sausio 27 d., priimtas Stasys Pilka (1898–1976) – aktorius, režisierius, ekslibrisų kolekcininkas, gavęs 9-ąjį, buvusį K. Puidos, nario numerį. Taigi iš viso draugijos nariais yra buvę 29 asmenys³², bet kasmet jų skaičius įvairavo. Tarkim, 1936 m. vasario 27 d. duomenimis, draugijoje buvo 21 narys – daugiausia nei bet kada³³.

Vaizdžiai naujų narių „verbavimo“ situaciją, dažniausiai susijusią ir su asmens finansine padėtimi, atskleidžia Vaižganto P. Klimui (jis buvo vedęs Vaižganto dukterėčią) 1931 m. lapkričio 10 d. rašytas laiškas, kurį verta pacituoti visą:

Mielas Petrai! Šio mėnesio 27 d. pas mane bus „XXVII knygos mėgėjų“ paskutinis šių metų susirinkimas, paskutinis terminas kandidatams įrašais pareikšti savo pasiryžimą prisidėti prie lietuviškos bibliofilybės.

„XXVII“ iniciatorė yra p. M. Urbšienė, iki pat galo metų užsimokėjęs (220 l.) narys. Be jos taip pat pilnai užsimokėjęs adv. V. Cimkauskas (nežydiškas žydas), karin. P. Jakštas, kar. V. Steponaitis, kun. J. Tumas. Baigią užsimokėti: prof. Vacl. Biržiška, Al. Puida, Juozas Paknys (bankin.), A. Rucevičius, M. Šleževičius ir J. Strazdas. Kandidatai³⁴: M. Biržiška, Vl. Daumantas, P. Galaunė, J. Savickis (?) ir P. Klimas. Beje, Ad. Staneika (?). Viso būtų 18. Bet Staneika ir Savickis pinigų neturi, Tu užkalbintas nieko neatsakydavai. Tai belieka 15. Ir iš jų dar bent du neaktyvūs. Užuomazgą turime vos iš 13 ir pinigų 2.500. Ketiname po N.M. kai ką bibliofilišką išleisti.

Gal man iki tam laikui duotumei griežtą žinią, ar sutinki būti iniciatorių grupėje ar ne. Įstojamųjų 100, nario mokesčio 10 litų kas mėnuo. Jei sutiktum, o aš ir p. Urbšienė tikrai patartume, tai įmokėčiau.

Lauksiu atrašo.

Kun. Juozas

P.S. Šie žmonės turi rinkinius knygų ir privalo būti bibliofilai – kultūra reikalauja.³⁵

Pasitraukti iš draugijos lemdavo įvairios individualios priežastys. Pirmasis 1933 m. sausio 27 d., t. y. po poros metų, narystės neteko minėtas A. Staneika (1885–1962), dailininkas, Užsienio reikalų ministerijos tarnautojas. Draugijos Metraščio pirmojo tomo „Chronikoje“ jo pavardė korektiškai nutylėta: „Visuotinis susirinkimas išbraukė iš draugijos vieną narį už mokesčio nemokėjimą ir nedalyvavimą draugijos darbe.“³⁶ Po metų, 1934 m. sausio 27 d., pasitraukė K. Puida (1883–1945) – rašytojas, vertėjas, „Spindulio“ akcinės bendrovės direktorius. 1934 m. sausio 27 d. visuotinio susirinkimo protokole teigiama: „Kazys Puida laikinai išbraukiamas iš narių sąrašo jo paties prašymu.“³⁷ K. Puida buvo tikras knygos ir spaudos žmogus: puikiai išmanė poligrafijos technikos reikalus, rūpinosi spaudos kokybe, jo nuopelnas, kad tarpukariu „Spindulys“ tapo stambiausia ir moderniausia poligrafijos įmone Lietuvoje (buvo nupirktos naujausios spausdinimo mašinos, čia spausdinti lietuviški dienraščiai, 1936 m. įsteigta monetų kalykla), tad jam XXVII knygos mėgėjų idėjos buvo itin artimos. Jis aktyviai reiškėsi kuriant draugiją, svarstant ir derinant įstatus, jo vardu, kaip minėta, buvo gautas leidimas juos įregistruoti. Aktyviau įsijungti į draugijos veiklą jam, matyt, sukliudė itin didelis kūrybinių ir profesinių darbų užmojis – nespėdamas suderinti savo einamų pareigų, rašytojo ir vertėjo darbo ir draugijos veiklos, nutarė pasitraukti. Ne veltui protokole pabrėžiama „laikinai išbraukiamas iš narių sąrašo“, tikintis, kad į draugiją jis dar sugrįš, bet taip neatsitiko.

1935–1936 m. draugija neteko keturių narių: 1935 m. vasario 27 d. iš draugijos buvo pašalintas Vladas Daumantas, 1936 m. kovo 27 d. pareiškimą išstoti parašė J. Šaulys (smulkiau apie šiuos du incidentus – toliau), gruodžio 27 d. iš draugijos išstojo Mykolas Biržiška. Savo gruodžio 15 d. laiške-pareiškime jis teigė: „[K]aip rodo mano retas dalyvavimas draugijos sueigose, nepasireiškiu ne tik nario uolumu, bet iš viso „knygos mėgėjo“ privalumais – ir tai kaip tik atitinka mano savybę – nesirūpinimą nė knygos išvaizda[,] nė knygų sutvarkymu <...> nemėgstu kur būti skolingas, o tuo tarpu draugijai nuolat įsiskolinu – geriau gera valia pinigų skirsiu Vilniaus dalykams.“³⁸ Tuo pat metu dėl panašių priežasčių pasitraukė ir Vytauto Didžiojo universiteto profesorius Vladas Jurgutis, draugijoje neišbuvęs nė metų: „Susidariusios mano gyvenimo sąlygos neleidžia man dalyvauti Draugijos narių susirinkimuose ir bendrai būti kuo nors Draugijai naudingu, todėl turiu garbės prašyti nebelaikyti manęs Draugijos nariu ir nedaryti žygių mano priėmimui Visuotiniame Draugijos susirinkime.“³⁹ Taigi trauktis iš draugijos galėjo nulemti ir nenoras (nesijautimas) būti bibliofilu, aiškus skirties tarp knygos mėgėjo ir bibliofilo supratimas (M. Biržiškos atvejis), kitais (V. Jurgučio ar K. Puidos) atvejais – susiklosčiusios aplinkybės.

Paskiausiai draugiją paliko V. Kamantauskas, narių knygoje korektiškai įrašytas kaip išstojęs⁴⁰, o iš tikrųjų pašalintas kaip ilgą laiką nemokėjęs nario mokesčio ir nesilankęs susirinkimuose. 1938 m. sausio 27 d. visuotinio susirinkimo protokole teigiama: „[P]. V. Kamantauskui š. m. sausio 15 d. parašytas perspėjimas. Kadangi p. Kamantauskas neatsakė į šį raštą, Valdyba siūlo laikyti jį išstojusiu iš Draugijos. Susirinkimas nutaria p. Kamantauską skaityti išstojusiu, o jo skolą Draugijai palikti „plaukiojančią“.“⁴¹ Iš viso per savo gyvavimo laiką draugija neteko dešimties narių⁴², du iš jų pasiglemžė mirtis: 1933 m. balandžio 29 d. mirė Vaižgantas, 1939 m. lapkričio 11 d. – Mykolas Šleževičius. Abiejų atminimui kolegos buvo dėmesingi: V. K. Jonynas buvo sukūręs abiejų portretus (M. Šleževičiaus portreto nespėta išspausdinti iki draugiją 1940 m. likviduojant), 1935 m. buvo išleistas Vaižganto veikalas Milžinų dvasios: fragmentai iš „Pragiedrulių“.

Žiūrėdami į narių skaičiaus kismą, matome, kad visu draugijos veiklos laikotarpiu narystė buvo gana stabili: 1932–1939 m. draugija pasipildė dvylika, netekta dešimties narių. Bendraminčių bibliofilų būrelis neturėjo tikslo sparčiai plėstis ar būti visai atviras visuomenei. Žinoma, šie skaičiai – tik formalus dalykas. Kaip matysime vėliau, iš tikrųjų visą laiką aktyviai veikė tik apie dešimt–dvylika narių. Vis dėlto narių skaičiaus kismas rodo, kad XXVII knygos mėgėjai stropiai laikėsi savo veiklos nuostatų kultivuoti saloninio stiliaus bibliofilinę veiklą, kurios rezultatas – bibliofilinių leidinių leidyba. Galima tik stebėtis, kad greta savo pagrindinių profesinių darbų dvidešimtseptintokai (taip kolegas mėgdavo vadinti Antanas Rucevičius) sugebėjo daug nuveikti knygos kultūros baruose.

AKTYVIAUSIEJI

Natūralu, kad aktyviausieji buvo į valdybą išrinkti draugijos nariai, bet, kaip matysime, tai nebuvo taisyklė, tarkim, P. Jakštas niekada nebuvo valdybos narys, bet leidžiant draugijos knygas be jo pagalbos nebuvo apsieinama: jis skaitydavo korektūrą, redaguodavo, buvo V. Steponaičio dešinioji ranka (V. Steponaitis laiške A. Rucevičiui lyg pasiteisindamas rašė: „galiu kreiptis tik į patį, nes Jakšto Kaune nėra“⁴³). Draugijos gyvavimo metu iš viso veikė keturių kadencijų valdyba. Jos narių pasiskirstymą pareigomis žr. lentelėje p. 180.

Matome, kad valdybos nariai keisdavosi. Be aiškaus V. Cimkausko atvejo (išbuvo valdyboje visas keturias kadencijas) ir V. Steponaičio (valdyboje buvo tris kadencijas), kiti valdybos nariai buvo ne ilgiau kaip po dvi (P. Galaunė, J. Balčiūnas, E. Turauskas, V. K. Jonynas) ar vieną (J. Paknys, A. Rucevičius, V. Burkevičius, M. Urbšienė) kadenciją.

NEPAKEIČIAMASIS VIKTORAS CIMKAUSKAS. V. Cimkauskas (1896–1944) valdyboje dirbo ilgiausiai. Ne veltui sakoma, kad jis buvo nepakeičiamas sekretorius – per visą draugijos gyvavimo laiką tik daugiau nei pusmetį (1934 m. vasarį–rugsėį) ėjo ne sekretoriaus, o išdininko pareigas. Ir kai antros kadencijos (1934–1936) sekretorius E. Turauskas 1934 m. rugsėį buvo paskirtas Lietuvos Respublikos

ambasadoriumi tuometėje Čekoslovakijoje ir į jo vietą valdybon buvo kooptuotas karininkas, rašytojas J. Balčiūnas-Švaistas (1891–1978), tuomet pareigomis buvo susikeista: išdininkas V. Cimkauskas vėl tapo sekretoriumi, o J. Balčiūnas – išdininku⁴⁴.

LENTELĖ. XXVII knygos mėgėjų valdyba 1931–1940 metais⁴⁵

Kadencijos	1931–1933	1934–1936	1937–1939	1940
Pirmininkas	V. Steponaitis	K. Bizauskas	J. Balčiūnas	V. Steponaitis
Sekretorius	V. Cimkauskas	E. Turauskas 1934 m. vasario– rugsėjo mėn., V. Cimkauskas nuo 1934 m. spalio	V. Cimkauskas	V. Cimkauskas
Išdininkas	J. Tumas- Vaižgantas iki 1933 m. balandžio 29 d., K. Bizauskas nuo 1933 m. spalio	V. Cimkauskas 1934 m. vasarį– rugsėį, J. Balčiūnas nuo 1934 m. spalio	V. Burkevičius iki 1939 m. vasario, V. Cimkauskas nuo 1939 m. vasario	E. Turauskas
Metraštininkas	P. Galaunė	V. Steponaitis	A. Rucevičius	M. Urbšienė
Narys- pavadootojas	J. Paknys	P. Galaunė	V. K. Jonynas	V. K. Jonynas

LENTELĖ. XXVII knygos mėgėjų valdyba 1931–1940 metais⁴⁵

Ant V. Cimkausko pečių gulė draugijos dokumentacijos tvarkymas (draugijos archyvo kaupimas). Šiam darbui reikėjo ypatingo kruopštumo, pareigingumo, atsakingumo. V. Cimkauskas visomis šiomis būdo savybėmis kaip tik ir pasižymėjo, taigi sekretoriaus pareigos jam tiko: buvo tvarkingas, darbštus, kuklus. Stengdavosi fiksuoti visus draugijos veiklos faktus, juolab – dokumentuoti finansinius reikalus. Taip sukomplektavo itin tvarkingą draugijos archyvą. Štai kaip jis užprotokolavo Kasos knygoje minėtą susikeitimą pareigomis 1934 m. spalio 7 d.: „perdaviau ponui Majorui J. Balčiūnui kasos knygą, kasą, kvitų knygą ir visus piniginius dokumentus sumoje trys tūkstančiai septyni šimtai dvidešimt septyni (3727) 70 centų“⁴⁶.

Dėl minėtų būdo savybių, be pagrindinių pareigų, V. Cimkauskui dažnai tekdavo imtis ir papildomų – pavaduoti išdininką. Antai trečios kadencijos (1937–1939) išdininkas buvo V. Burkevičius, bet visos kadencijos neišbuvo, 1939 m. pradžioje išsikėlė iš Kauno, tad V. Cimkauskui, be sekretoriaus, dar teko ir išdininko pareigos („išdininkui Burkevičiui išvažiavus į provinciją, išdininko pareigos pavedamos citi sekretoriui Cimkauskui“⁴⁷). Kad tvarkytis su draugijos išdo dokumentacija nebuvo lengva, rodo toks, regis, mažmožis. 1937 m. Paryžiaus parodai rengtos knygos Gulbė karaliaus pati dailininkas V. Petravičius tuo metu gyveno Paryžiuje. Jam skirtą atlygį tekdavo perduoti arba per Lietuvos ambasadą Paryžiuje (čia dažniausiai talkino P. Klimas), arba per kitus asmenis. Archyve saugomas V. K. Jonyno laiškas, kuriame jis patvirtina, kad perdavęs V. Petravičiui skirtą honorarą, bet kiek tai buvę pinigų – nebeatsimenąs: „tuomet Petravičius sirgo ir aš, rodos, nepaėmiau

iš jo raštelio“48 – menininkams tokie dalykai neatrodė svarbūs, o reikiam draugijos dokumentaciją tvarkiusiam V. Cimkauskui – atvirkščiai.

Sekretoriaus pareiga buvo rengti valdybos posėdžių protokolus, išsiųsti nariams susirinkimų bei posėdžių kvietimus (jų, parašytų tvarkinga V. Cimkausko rašysena specialiai užsakytose „Spindulio“ spaustuvėje išspausdintose kortelėse, gausu draugijos archyve). Visuotinių susirinkimų pirmininkai ir sekretoriai būdavo išrenkami atskirai, jie ir buvo atsakingi už protokolus. V. Cimkausko reikalas buvo visą dokumentaciją pareigingai išsaugoti (trys archyvo dokumentų tomai buvo patikėti įrišti T. Lomsargiui, paskutinių veiklos dokumentų įrišti nespėta, jie dabar sudaro ketvirtą neįrištą tomą). Kartais protokolai pas susirinkimo sekretorių užsigulėdavo. Antai visuotinio 1938 m. sausio 27 d. susirinkimo protokolą rengusi M. Avietėnaitė jį V. Cimkauskui grąžino tik po metų su tokiu priedu: „Aukštai gerbiamas p. Cimkauskas. Labai atsiprašau už vilkinimą ir prašau malonėti į prot.[okolų] knygą įrašyti paprasta tvarka ir forma. Labai labai dėkoju. Gilia pagarba, / M. Avietėnaitė / 1939-I-26 d.“49 Buvo rašomi ne tik susirinkimų, posėdžių, bet ir kitų renginių protokolai, jie vėlesniuose susirinkimuose būdavo tvirtinami ir kaupiami draugijos archyve. Štai 1935 m. sausio 23 d. valdybos posėdyje buvo ne tik aptarta draugijos finansinė situacija leidžiant V. Biržiškos knygutes Bibliotekos ir Bibliografija, bet taip pat buvo patvirtinti anksčiau įvykusių renginių protokolai: ekskursijos į Šiaulius 1934 m. spalio 28 d. protokolai ir 1934 m. lapkričio 27 d. narių susirinkimo

protokolai50. Žodžiu, visa draugijos veikla buvo itin formalizuota, laikytasi griežtų „žaidimo taisyklių“.

V. Cimkauskas rūpinosi ir draugijos veiklos komunikacija – tarpukario periodikoje gausu jo rašytų informacinių žinučių ir didesnių tekstų apie draugijos renginius, jos visos tvarkingai surinktos archyve. V. Cimkausko precizika fiksuojant draugijos gyvenimą ir tvarkant draugijos dokumentaciją, matyt, buvo grįsta ir jo, kaip advokato, profesiniais įgūdžiais: viskas turi būti tikslu, kruopščiai dokumentuota. Bet tam įtakos galėjo turėti ir jo charakteris, nuo mažumės ugdyta pagarba knygai (tėvas ir senelis – žymūs Šiaulių knyginkai), dokumento kaip istorijos liudytojo samprata ir kt. Kad V. Cimkauskas buvo tapęs tam tikru draugijos pastovumo, kuklumo ir supratingumo įsikūnijimu, liudija dvi archyve esamos valdybos nuotraukos (1936 ir 1937 m.51) – čia jis atrodo tarsi būtų nufotografuotas vienu metu: lygiai taip pat sėdi pirmoje eilėje iš dešinės valdybos pirmininkui (K. Bizauskui – 1936 m. ir J. Balčiūnui – 1937 m.), taigi yra dešinioji pirmininko ranka, vienodai ramiai žvelgdamas į šoną su vos įmatoma šypsenėle. Jo, kaip angelo ramintojo, asmenybę taikliai yra apibūdinęs A. Rucevičius laiške V. Steponaičiui dėl 1937 m. draugijos leidinių spausdinimo problemų: „O čia nei pasitarti nėra su kuo, nei kam pasiguosti: ir Galaunė[,] ir Bizauskas kažkur buvo išvažiavę, o Vilhelmas, mūsų kasininkas, tik „duraka valiajet“, kaip bzikavotas. Man bebėdavo, susidarė įspūdis, kad su juo iš tikrųjų negalima rimtai pasikalbėti. Tik vienas Viktoras, kaip

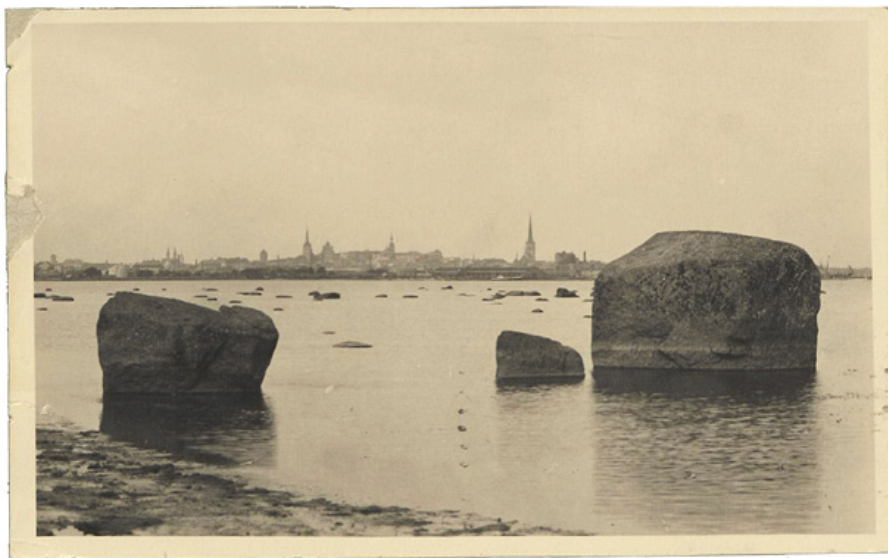
Angelas-Ramintojas, mane globojo ir guodė nenusiminti. Geros širdies žmogus...“⁵²

Prasidėjus 1940 m. sovietinei okupacijai, gresiančių represijų akivaizdoje (liepos 17 d. jau buvo suimta M. Urbšienė) visi finansiniai reikalai vėl gulė ant V. Cimkausko pečių – išdininkas E. Turauskas birželio 15 d. skubiai išvyko į Šveicariją kaip LR nuolatinis pasiuntinys Tautų Sąjungoje, dar spėjęs gegužės 27 d. draugijos kasą perduoti V. Cimkauskui. Kasos knygoje yra jo įrašas: „priėmiau iš p. Turausko 2405 Lt 27 (du tūkstančiai keturi šimtai penki lit. 27 c.) iš jų 123 lit. gyvais pinigais ir 2282 lit. 27 c. Banke“⁵³. V. Cimkausko ranka rašyti ir patys paskutiniai draugijos dokumentai: 1940 m. spalio 29 d. priverstinis „prašymas“ Kooperacijos bankui perkelti draugijos lėšas į Liaudies kultūros fondo einamąją sąskaitą (pasirašo „Buvęs XXVII knygos mėgėjų sekretorius“ Viktoras Cimkauskas⁵⁴) ir paskutinis kasos įrašas, patvirtinantis, kad 1940 m. spalio 31 d. į Liaudies kultūros fondo einamąją sąskaitą pervesta 3 018,03 Lt jau buvusios XXVII knygos mėgėjų draugijos lėšų. Taip pareigingasis V. Cimkauskas pareigingai užprotokolavo draugijos likvidavimo faktą, kartu paliudydamas sovietų valdžios veiksmų brutalumą: bibliofilinei veiklai surinktos asmeninės narių lėšos visos buvo nusavintos.

GRIEŽTASIS VYTAUTAS STEPONAITIS. V. Steponaitis (1893–1957) dvi kadencijas (1931–1933 ir 1940) buvo valdybos pirmininku, 1934–1936 m. valdyboje buvo metraštininkas, tik 1937–1939 m., kai pirmininku buvo J. Balčiūnas, V. Steponaičio valdyboje nebuvo. Vis dėlto, net ir nebūdamas valdybos narys, jis išliko draugijos reikalų epicentre. Kaip tik tada jam teko rūpintis Metraščio antrojo tomo bei dviejų Paryžiaus parodai skirtų knygų leidyba. Tą 1937-ųjų vasarą jis ypač atsiskleidė kaip draugiją vienijanti asmenybė. Kai vienu metu užgriuvo trijų knygų spausdinimo rūpesčiai ir nesėkmės dėl popieriaus („Spindulio“ spaustuvėje stengiantis kuo geriau ir kuo skubiau išspausdinti Paryžiaus parodai du draugijos leidinius bei tuo pat metu ten pat spausdinant antrąjį Metraščio tomą, pritrūko geresnio popieriaus Gulbės karaliaus pačios viršeliams ir visam blokui – blogai buvo apskaičiuoti lankai, o Jono Biliūno Liūdno pasakos apimtį nenumatyta padidino pats dailininkas Mečislovas Bulaka – visa tai vaizdžiai yra aprašęs A. Rucevičius savo laiškuose⁵⁵) ir, regis, padėtis darėsi nevaldoma, kaip tik pas V. Steponaitį (jis tuo metu gydėsi Birštone) skubėjo tartis leidybinė grupė. Dar prieš kelionę A. Rucevičius laiške V. Steponaičiui jau buvo pranešęs apie minėtus nemalonumus: „Drauguži,

[j]aučiu, kad turėčiau reikalą Tamstai laišką parašyti ir painformuoti, kaip vyksta mūsų spaudinių darbas. Bet bijau... Tamsta griežtas, kietos širdies, baries už nekaltus nepasisekimus, tarytum norėtum, kad žmogus neturėtų niekados nesuklysti arba susidurti su nepasisekimais. Kaip mūsų (Spindulio) Valdybos pirmininkas Vosylis⁵⁶. O aš, mat, priklausau prie rūšies tokių žmonių, kurie ir klysta[,] ir nevisados [sic] jiems darbas taip pavyksta, kaip jie širdyje norėtų...“⁵⁷ Čia frazė „Tamsta griežtas, kietos širdies“, žinoma, pavartota ironiškai (A. Rucevičius nestokojo humoro, visi jo laiškai nuotaikingi, parašyti su šypsena), vis dėlto V.

Steponaičio reiklumas ir griežtumas visiems buvo gerai žinomi. Ne veltui A. Rucevičius prieš rašydamas laišką V. Steponaičiui pirmiau dėl minėtų bėdų pasiguodė laiške J. Balčiūnui: „Su parodinėmis knygutėmis tiesiog iš proto einu; darbas be galo nesiseka – klaidų kiekviename žingsnyje. Dar Dievo malonė, kad Steponaičio Kaune nėra (nuo 14/VI jau Birštone silsisi), o tai neturėčiau kur pasidėti.“⁵⁸ Nedrįsęs vienas apie spausdinimo nesėkmes pasakoti V. Steponaičiui, A. Rucevičius pasitelkė kolegas ir visi nuvyko į Birštoną: „27/VI aš, Cimkauskas, Paulius ir Bizauskas buvome nuvykę į Birštoną pas Vytautą; labai kukliai, bet nuotaikingai praleidome dieną“, – rašė V. Rucevičius atvirlaiškyje J. Balčiūnui⁵⁹. Taigi nors V. Steponaitis buvo itin reiklus (kaip teigė A. Rucevičius, dėl klaidų „spaustuvė net gavo notą iš Steponaičio“⁶⁰), bet savo kolegų buvo vertinamas ir gerbiamas.



V. Steponaičio atvirlaiškis V. Cimkauskui iš Talino.
1936 m. liepos 27 d. LMAVB RS, F59-98-189, lap. 178.

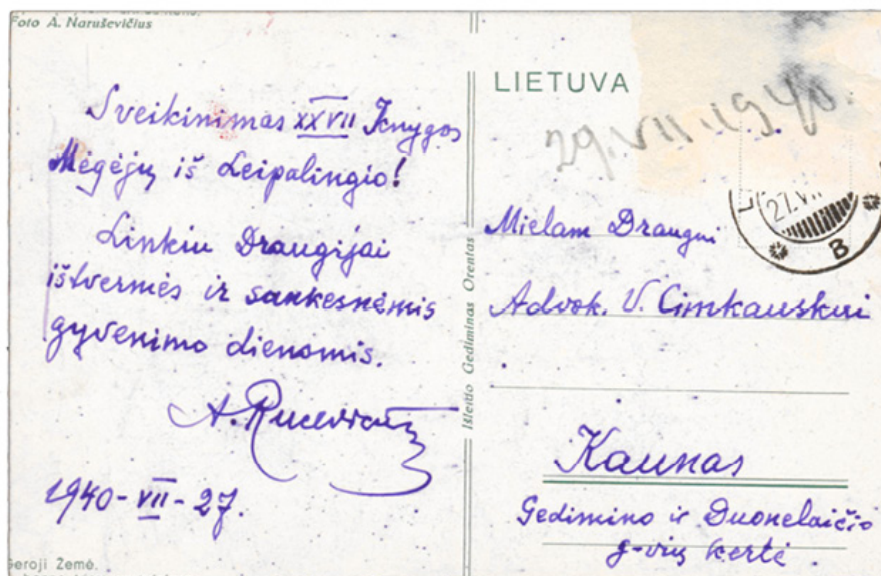


V. Steponaitis buvo spiritus movens ne tik didžiuosiuose draugijos veiklos baruose, jam tekdavo spręsti ir smulkius, kartais net kuriozinius reikalus. Antai išspausdinus Gulbės karaliaus pačios egzempliorius, pirmieji jų, išspausdinti ant pagerinto popieriaus, buvo skirti draugijos nariams. Juose buvo įrašyti vardiniai numeriai (šiam darbui būdavo samdomas asmuo, vadinamasis „graveris“), tarp jų – J. Šauliui ir V. Jurgučiu. Šie, kaip minėta, 1936 m. iš draugijos išstojo, taigi vardinių specialiųjų egzempliorių gauti jau nebeturėjo. Tai reiškė, kad du brangiai kainuojantys egzemplioriai buvo sugadinti. Ką daryti? V. Cimkauskas kreipėsi į tuomet Birštone atostogavusį V. Steponaitį ir šis atsakė: „Tegu pirmo lanko nenuima“, mat Užsienio reikalų ministerijoj gal rasiąs korektorių, geriau prancūzišką, ne vokišką, bet „[j]ei nepavyktų, palikit. Aš grįžęs pavartosiu dar kitą būdą – gal kas ir išeis.“⁶¹ Nežinome, kaip ši problema buvo išspręsta, bet V. Steponaitis prisiėmė atsakomybę ir dėl šio įvykio.

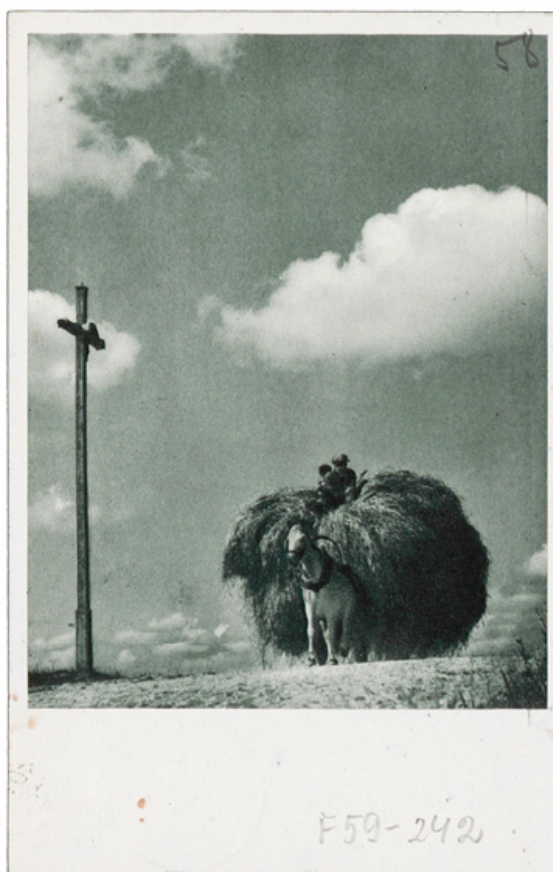
Kad V. Steponaitis turėjo tarp draugų autoritetą, rodo ir tas faktas, jog kolegų sveikinimų atvirlaiškiai į Kauną 27-ąją dieną (plačiau apie tos dienos tradiciją bus kalbama toliau) dažnai būdavo adresuojami būtent jam, nors jis tuo metu ir nebuvo draugijos pirmininkas – tokį atvirlaiškį iš Paryžiaus išsiuntė P. Klimas, V. K. Jonynas ir V. Cimkauskas⁶². Tam tikrą pagarbią distanciją pabrėžiant V. Steponaičio autoritetą rodo ir bičiulių jam siųstų laiškų kreipiniai. Antai V.

Cimkausko 1935 m. birželio 27 d. iš Paryžiaus išsiųstas atvirlaiškis pradedamas taip: „Aukštai gerbiamas Pone Pulkininke!“⁶³ Panašus kreipinys ir V. Cimkausko bei A. Rucevičiaus atvirlaiškyje („Brangus Pulkininke!“⁶⁴), nors kartais laiškuose V. Steponaitis įvardijamas ir vien vardu. Griežto, reiklaus, bet teisingo asmens bruožai pabrėžiami ir kitų jį pažinojusiųjų prisiminimuose. Stasys Tomonis yra rašęs: „V. Steponaitis buvo nepaprastai darbštus ir reiklus. <...> Nepaprastas buvo V. Steponaičio kruopštumas ir atkaklumas“⁶⁵; „V. Steponaitis buvo griežtas, reiklus, teisingas, bet gana sunkaus charakterio. Dirbti kartu su juo buvo nelengva. Dažnai jis mane gana kategoriškai apibardavo – ir dažniausiai, be abejo, teisingai.“⁶⁶

ŠYPSNINGASIS ANTANAS RUCEVIČIUS. A. Rucevičius (1880–1949), draugijos veikloje dalyvavęs nuo pat jos įkūrimo pradžios, pirmąsias dvi kadencijas (1931–1936) buvo Revizijos komisijos narys, o trečios kadencijos (1937–1939) valdyboje jam buvo patikėtos metraštininko pareigos. Gal ir dėl to, o gal kad jis buvo literatūros žmogus (vertėjas, dramaturgas), be to, vadovavo „Spindulio“ spaustuvei (1928–1938), jam teko nemažai prisidėti leidžiant draugijos leidinius. Kaip minėta, itin sunki padėtis susidarė 1937 m. iš karto leidžiant tris leidinius – visi leidybiniai darbai supuolė į vieną vietą, užgriuvo spausdinimo nesėkmės. A. Rucevičius, suvokiantis kokybiškos spaudos reikšmę, labai dėl to išgyveno. V. Steponaičiui jis guodėsi: „Kaip matai, knygos prancūzų parodai tuo tarpu padaryti negaliu, teks palaukti, kol atsiųs Jonynas iš Paryžiaus popierių (O jei neatsiųs?!). <...> O čia nei pasitarti nėra su kuo, nei kam pasiguosti.“⁶⁷ Nepaisant to, jo laiškai apie spausdinimo nesėkmes išsiskiria ypatingu šmaikštumu, žaižaruojančiu humoru („Nors į žemę lišk iš apmaudo! Vaikščioju kaip be galvos. Nutraukiau darbą ir sėdžiu kaip gervė prie jūros, laukdamas giedros, o aš – tur būti audros... <...> Juk spaustuvės vadovybė tam ir yra, kad ją visi bartų ir koliotų. Ką aš čia galiu padaryti; susitraukęs sėdžiu kėdėje ir mušuos į krutinę ir kalbu Lozorius žodžius: „Viešpatie, pasigalėk manęs griešninko!“⁶⁸).



A. Rucevičiaus atvirlaiškis V. Cimkauskui iš Leipalingio.
1940 m. liepos 27 d. LMAVB RS, F59-242, lap. 58.



Kartu A. Rucevičius buvo ir reiklus žmogus, gerai išmanęs knygos meno reikalus. Tokias būdo savybes liudija jo pastabos dėl T. Lomsargiui užsakyto Gulbės karaliaus pačios įrišo pasaulinei 1939 m. Niujorko parodai: jis priekaištavo, kad padaryta dėžutė, o ne futliaras, norėta, kad įrišas būtų su šilko priešlapiais ir kt.⁶⁹ Negana to, jis atskirai surašė,

kaip į jo pastabas būtų galima atsižvelgti, ką pataisyti. Tarkim, vienas iš siūlymų buvo toks: „Iš vidaus nuo apdaro gelsvąjį popierių nuplėšti; apdarą iš vidaus suvilginti vandeniu, sudrėkinti ir paslėgus duoti išdžiūti. Gal apdaras išsigulėtų ir atsitiestų. Nesunku dabartinį pamušalą pakeisti šilku.“⁷⁰ A. Rucevičiaus nuomonei buvo pritarta ir valdybos posėdyje: T. Lomsargio įrišas taisytinas, nes „oda su dėmėmis, forzacas iš paprasto popieriaus, o ne iš šilko, apdarai įlenkti“⁷¹. Siūlyta trūkumus pašalinti, „kitaip knygos apdarai negali būti priimti“⁷². Nežinome, kaip ir kiek buvo atsižvelgta į šias pastabas, bet žinome, kad, be Gulbės karaliaus pačios, Niujorko parodoje buvo eksponuotos dar ir kitų leidyklų išleistos ir T. Lomsargio meniškai įrištos knygos – iš viso penki leidiniai⁷³, o draugija, be Gulbės karaliaus pačios bei J. Biliūno Liūdnos pasakos, į Niujorką dar buvo išsiuntusi XXVII knygos mėgėjų metraščio abu tomus, V. Biržiškos Bibliotekas⁷⁴.

A. Rucevičius talkino ir kaip stilistas leidžiant XXVII knygos mėgėjų leidinius, ypač rengiant trečiąjį Metraščio tomą. V. Steponaitis jį vertino kaip kalbos redaktorių ir apskritai kaip komandos žmogų. „Atsimenu, kad patsai pažadėjai rankraščius pataisyti. <...> Bandžiau taisyti, bet sugalvojau, kad patsai tą geriau atliksi. <...> Nepyk, kad pačiam tiek darbo duodu. Bet tai mūsų visų bendras reikalas, visų mūsų bendras darbas“, – rašė V. Steponaitis A. Rucevičiui⁷⁵. Archyve išliko A. Rucevičiaus redaguoti V. Burkevičiaus ir T. Lomsargio straipsnių tekstai. Pastarąjį suredagavęs, tekstą savo ranka ir perrašė⁷⁶. Netiesiogiai, bet apie geraširdišką A. Rucevičiaus charakterį kai ką pasako ir jo vartoti kreipiniai laiškuose bičiuliams: „Drauguži“ (J. Balčiūnui, V. Steponaičiui), „Gerasis“ (V. Cimkauskui⁷⁷).

„UŽSIENIEČIAI“ DRAUGIJOS NARIAI

Draugijos nariais galėjo būti tik Lietuvos Respublikos piliečiai – taip apibrėžta draugijos įstatuose (6 punktas. „Draugijos nariais gali būti visi Lietuvos piliečiai, mėgstą dailiąją knygą ir pasiryžę laikytis draugijos įstatų“). Tad „užsieniečiais“ čia vadinami tie draugijos nariai, kurie gyveno ne Lietuvoje, o užsienyje.

Jurgio Savickio (1890–1952), rašytojo, diplomato, Lietuvos ambasadoriaus Skandinavijos šalyse, narystė draugijoje jau iš pradžių buvo keistoka. Įstojęs į draugiją kartu su kitais dar 1931 m. sausio 27 d., išsiųsdamas iš Stokholmo draugijos nario mokestį (220 Lt) tuomečiam draugijos išdininkui Vaižgantui, 1931 m. lapkričio 24 d. atvirlaiškyje prašė neversti skaityti paskaitų („esu baisiai nedrąsus“⁷⁸). Matyt, J. Savickis draugijos veiklą suprato gana siaurai, specifiškai, tad tapo tik formaliu jos nariu nuo pat narystės pradžios. Jau 1933 m. jis iš Stokholmo išsiuntė laišką, prašydamas „paliuosuoti iš d-jos narių skaičiaus, nes, kol esu ne Lietuvoje, Draugijoje man netenka dirbti ir šiaip jau Draugijos darbų išdavos, deja, man nėra prieinamos“⁷⁹. Šis jo prašymas tuomet nebuvo patenkintas – pirmininkas V. Steponaitis laiške prašė jį pasilikti⁸⁰. J. Savickio noras ištotti iš XXVII knygos mėgėjų buvo užglaištytas, jam išstojus, būtų sumenkusios draugijos pajamos,

reikalingos knygoms leisti. Žinoma, dar prisidėjo ir nesusipratimai dėl jo veikalo Kelionės leidybos. J. Savickis tikėjosi, kad šis veikalas bus publikuotas kaip draugijos leidinys, bet taip neatsitiko (1938 m. veikalą Kelionės dviem tomais Jurgio Rimošiaus slapyvardžiu Kaune išleido Šv. Kazimiero draugija). Narystės klausimas nusitęsė net iki 1938 metų. Tada J. Savickis vėl išsiuntė laišką draugijai prašydamas „išsirašyti iš XXVII Kn. Mylėtojų skaičiaus“⁸¹. Ir vėl V. Cimkauskas atsakė: „prašome leisti ir toliau laikyti tamstą draugijos nariu“⁸². Vis dėlto 1938 m. lapkričio 27 d. – oficiali J. Savickio narystės draugijoje atsisakymo data – taip pažymėta narių knygoje⁸³.

Petras Klimas (1891–1969) – teisininkas, diplomatas, Lietuvos Respublikos ambasadorius Prancūzijoje, irgi buvo draugijos senbuvis. Kaip minėta, tapti draugijos nariu jį prikalbino Vaižgantas. Per P. Klimą ir apskritai per Lietuvos ambasadą Paryžiuje vyko draugijos leidybinės veiklos komunikacija. Mat apskritai iš pradžių manyta leidinius spausdinti užsienyje. Išsiaiškinus, kad tai brangiai atsis, minties atsisakyta. Paryžiuje tuo metu studijavo V. K. Jonynas, paskui ir V. Petravičius – būsimi garsūs Lietuvos knygų dailininkai. Tad dauguma finansinių reikalų buvo tvarkomi per Lietuvos ambasadą Paryžiuje. Antai 1933 m. liepos 13 d. P. Klimas išsiuntė V. Cimkauskui laiškėlį (Lietuvos ambasadoms firminį atviruką), patvirtindamas, kad pasiuntinybė avansu yra suteikusi V. K. Jonynui 1 750 frankų Vaižganto portretui sukurti, tad prašoma šiuos pinigus pasiuntinybei grąžinti⁸⁴.

Jurgis Šaulys (1879–1948), valstybės veikėjas, diplomatas, spaudos darbuotojas, jau tuomet buvo garsus bibliofilas (V. Biržiška net buvo ėmęsis žygių bibliografuoti jo asmeninę biblioteką Berlyne, tuo reikalu į Berlyną buvo išsiuntęs porą Vytauto Didžiojo universiteto bibliotekos darbuotojų), Lietuvos Respublikos įgaliotasis pasiuntinys Vokietijoje. Jis draugijon priimtas 1935 m. gegužės 27 d. susirinkime, bet, kaip minėta, naujų narių priėmimą pagal įstatus turėdavo tvirtinti visuotinis susirinkimas, tad oficialiai J. Šaulys XXVII knygos mėgėju tapo tik 1936 m. sausio 27 d., o jau po poros mėnesių parašė laišką, kad norintis iš draugijos ištotti: „Jei gyvenčiau Kaune, gal ir nesikratyčiau dalyvauti Jūsų draugijoje. Šiaip, neturi tai prasmės. Pastebėjęs įvykusį nesusipratimą, nebeoriu tęsti jo.“⁸⁵ Minimas nesusipratimas – tai J. Šaulio priekaištas draugijai, kodėl jam neva neatsiūsta draugijos įstatų („Nei draugijos įstatų, nei jos reguliavimo, jei ir buvo siūsta, nesu gavęs: kitaip nebūčiau jų prašęs“⁸⁶). Archyve yra V. Cimkausko 1936 m. kovo 31 d. laiškas į Berlyną Lietuvos Respublikos konsulatui, kad per ten dirbusį V. Čapą tuos įstatus, įdėtus į voką, dar lapkričio mėnesį perdavęs „ministeriui Jurgiui Šauliui atiduoti“⁸⁷. V. Čapas 1936 m. balandžio 2 d. atsakė: „Šiame laiške kalbamą voką, sugrįžęs į Berlyną, tučtuojaus perdaviau Ponui Ministeriui Dr. Šauliui. Aukšta pagarba, V. Čapas.“⁸⁸ Nesusipratimas kilo dar ir dėl to, kad J. Šauliui, besijaučiančiam draugijos nariu jau nuo 1935-ųjų gegužės, kai jis paprašęs atsiųsti jam draugijos Įstatus ir Metrašcio pirmąjį tomą, buvo pasiūlyta už juos užsimokėti. J. Šaulys labai išsižeidė: „Aš gal nesu priaugęs dar prie Draugijos, kuri daro, matyti, labai uždara kompaniją, turinčią išsidirbtus jau tam tikrus

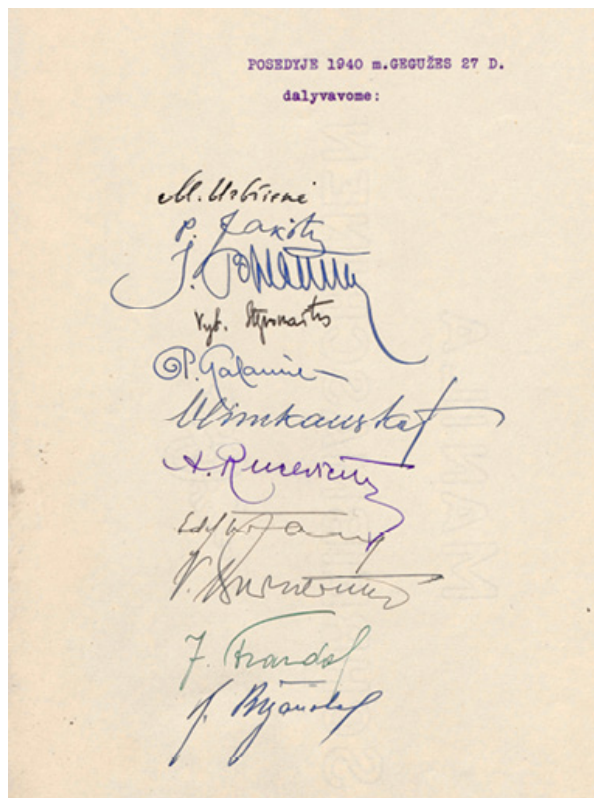
savo papročius ir psichologiją, su kuriais sutapti man, gyvenančiam taip toli ir įpratusiam galvoti ligi šiol kitokiomis kategorijomis, gali būti ir neįmanoma“, – rašė jis laiške pirmininkui K. Bizauskui⁸⁹. Šis dėl nesusipratimo atsiprašė⁹⁰. Dėl neva didelės 75 Lt Metraščio kainos K. Bizauskas savo laiške aiškino, kad tie už 75 Lt Metraščio egzemplioriai – išskirtiniai, parduodami tik draugijos nariams, nes išspausdinti ant specialaus pagerinto popieriaus. Bet patyrusio bibliofilo J. Šaulio šie argumentai nepaveikė. Šis pavyzdys rodo, kiek laiko, dėmesio reikalavo ir kiek rūpesčių kėlė draugijos veiklos organizavimas, juolab kad draugijoje visi buvo itin skirtingų charakterių asmenybės, taigi nesusipratimai, natūrali trintis buvo neišvengiama.

SIMBOLINĖ 27 DIENOS REIKŠMĖ

Neturime duomenų, kad 27-oji mėnesio diena, išskyrus, kad tai yra susirinkimų diena, būtų dar kaip nors kitaip oficialiai įtvirtinta. Vis dėlto kaip tik 27-oji diena telkė narius draugėn, vertė prisiminti susirinkimuose nesančius ar dalyvauti negalinčius. Antai 1939 m. lapkričio 27 d. susirinkime buvo nutarta nusiųsti į Vilnių trumpą telegramą: „Dvidešimt septyni sveikina dvidešimtąjį.“⁹¹ Konteksto nežinančiam šie keturi telegramos žodžiai nedaug ką sako, o iš tikrųjų telegramos turinys lengvai paaiškinamas: dvidešimtas narys buvo K. Bizauskas, jis, Lietuvai atgavus Vilnių, 1939 m. lapkričio 21 d. buvo paskirtas Vyriausybės įgaliotuoju atstovu Vilniaus kraštui, tad jau gyveno Vilniuje ir draugijos susirinkime Kaune dalyvauti negalėjo, bet susirinkę bičiuliai jį, žinoma, minėjo. Jis pats irgi nepamiršdavo 27-osios – susirinkimų dienos. Antai 1939 m. sausį paskirtas ambasadoriumi Latvijoje, iš Rygos į Kauną P. Galaunės vardu yra išsiuntęs telegramą: „Sveikinu dvidešimt septynius [sic] = Bizauskas.“⁹² O iš Vilniaus su ten buvusiu V. Steponaičiu štai taip pasveikino saviškius knygos bičiulius: „Tebus mūsų analuose, kad du iš XXVII šį vakarą pirmą kartą savuosius prisiminė Vilniuje. Nors ir nedaug, bet ką padarysi. Svarbu neužmiršti. Linkėjimai Jums visiems. / [Parašai:] K. Bizauskas, V. Steponaitis / Vilnius, / 1939.XI.27“⁹³. Čia ir džiaugsmas dėl atgauto Vilniaus, ir 27-osios dienos tradicija, ir aiškus draugijos veiklos dokumentavimo („Tebus mūsų analuose“) suvokimas – 27-oji diena prisiminta ir rimtų politinių įvykių pilname to meto gyvenime.

XXVII knygos mėgėjų atvirlaiškiai 27-osios dienos proga rodo ir draugijos narių kelionių geografiją. Štai V. Steponaitis 1936 m. liepos 27 d. atvirlaiškyje V. Cimkauskui iš Talino praneša, kad užmezgęs ryšius su estų bibliofilais: „Šiandien mūsų diena, todėl parašau apie save žinutę, jogei esu gyvas, o be to vakare susitariau sueiti po keletą jų žmonių, taigi bus progos, nors tylomis, bet ir mus pačius prisiminti. Tallinn-Kose.“⁹⁴ Bet svarbiausioji žinutė – „mus pačius prisiminti“, t. y. magiškąją draugijos simbolį 27, praktiškai realizuotą per susirinkimus mėnesio 27-ąją dieną. Panašia mieliai prisimenamų bendraminčių nuotaika alsuoja ir V. Cimkausko 1935 m. birželio 27 d. iš Paryžiaus V. Steponaičiui išsiųstas atvirlaiškis: „Aukštai gerbiamas Pone Pulkininke! Nors toli esu nuo jūsų, bet šiandien mintimi esu su XXVII K.M. ir geriu šampaną

už mūsų būrelį. “95 Čia ypač svarbus akcentas – žodžiai „mūsų būrelis“, pabrėžiantis įsisąmoninto būrelio (savų, artimų bendraminčių bibliofilų) reikšmę.



Paskutiniame draugijos posėdyje 1940 m. gegužės 27 d. dalyvavusių narių parašai: M. Urbšienė, P. Jakštas, J. Balčiūnas, V. Steponaitis, P. Galaunė, V. Cimkauskas, A. Rucevičius, E. Turauskas, V. Burkevičius, J. Strazdas, K. Bizauskas. LMAVB RS, F59-242, lap. 11.

1937 m. rugpjūčio 27 d. Paryžiuje susitiko P. Klimas (tuometis LR ambasadorius Paryžiuje), V. K. Jonynas, prižiūrėjęs Paryžiaus parodos reikalus, ir V. Cimkauskas. Trijų XXVII knygos mėgėjų susitikimas juokais buvo įvardytas kaip XXVII knygos mėgėjų Paryžiaus sekcijos posėdis ir užprotokuluotas (švelnaus humoro draugijos veikloje nestokota, to nežinant, kartais vadinamasis Paryžiaus sekcijos darbas traktuojamas visai rimtai⁹⁶). Tada greta protokolo išsiunčiamas tokio turinio atvirlaiškis į Kauną: „XXVII knygos mėgėjų posėdžiui Versalio sekcijos sudėty pasibaigus, siunčiame pasveikinimą, primindami, jog visur geri darbai klesti. Jūsų P. Klimas, V. Cimkauskas, V. K. Jonynas.“⁹⁷ Čia minimi „geri darbai“ tai, matyt, Paryžiaus parodos dvi knygos, jas leidžiant pareikalavusios daug pastangų.

Panašų švelnaus humoro pilną „protokolą“ 1939 m. lapkričio 27 d. iš Vilniaus į Kauną yra išsiuntę K. Bizauskas ir V. Steponaitis: „XXVII Knygos Mėgėjų Vilniaus skyriaus visuotinio susirinkimo Protokolas. Dalyvavo visi: du. Dienotvarkė: vienatinis punktas: Iškilmingas banketas Bristolio⁹⁸ restorane. Meniu: / Barščiai su pyragaičiais / Karpis su lydytu sviestu / Stupada⁹⁹ su makaronais / Arbata ir kava / Vynas ir degtinė – prelatiška / 1939.XI.27. / K. Bizauskas / V. Steponaitis.“¹⁰⁰ Matome,

kaip patys XXVII knygos mėgėjai gebėjo pasišaipyti iš protokolinio savo bibliofilinės veiklos rimtumo.

Arba štai V. Cimkauskas ir A. Rucevičius 1939 m. rugpjūčio 27 d. išsiuntė V. Steponaičiui, besigydžiusiam Birštone, Vienuolių sanatorijoje, tokį atvirlaiškį: „Brangus Pulkininke! Štai prie ko mes prigyvenom. Sėdim Konrado kavinėj, o ne „Božegraikoj“¹⁰¹ tik dviese, o ne 27, geriam ne spaustinį¹⁰², o tik paprastą alutį, bet vis dėlto gyvenam ir nenusimename, nors pasaulyje ir nelabai malonūs vėjai pučia. Kaip ten bebūtų, o XXVII vis dėlto gyvuos! Spaudžiam ranką ir linkime greičiau pasveikti. Jūsų Cimkauskas, A. Rucevičius.“¹⁰³ Čia ir 27-os dienos tradicijos priminimas, ir linkėjimai pasveikti, ir politinis 1939-ųjų rudens įvertinimas („nors pasaulyje ir nelabai malonūs vėjai pučia“).

Tokie 27-os dienos laiškeliai būdavo adresuojami ne tik kolektyviai visai draugijai, bet ir konkretiems asmenims. Antai A. Rucevičius, atostogaudamas Zarasuose, 1937 m. liepos 27 d. taip rašė V. Cimkauskui: „Drauguži, sėdžiu ir mąstau apie dvidešimt septintokus. Juk šiandien liepos 27 diena, o aš taip toli nuo Jūsų“¹⁰⁴ – draugijos bičiuliai prisimenami nuoširdžiai, ne formaliai. O 1940 m. liepos 27 d. atvirlaiškyje V. Cimkauskui iš Leipalingio – A. Rucevičiaus linkėjimai draugijai ištvermės „ir sunkesnėmis gyvenimo dienomis“¹⁰⁵ – jau buvo suimta M. Urbšienė, jau sklandė draugijos egzistavimo grėsmė, o iki draugijos uždarymo – 1940 m. rugpjūčio 26 d. – buvo likęs vos mėnuo.

Visi cituoti 27-os dienos laiškeliai rodo buvus malonią draugišką bendravimo atmosferą, svarbią visiems draugijos nariams. Tą savo prisiminimuose yra akcentavę ir P. Jakštas, ir P. Galaunė. Ne veltui sovietmečiu P. Jakštas, vienas iš kelių tuomet likusių gyvų XXVII knygos mėgėjų, 27-ąją mėnesio dieną sureikšmindavo itin savitai ir išradingai: kaip tik tą dieną imdavosi inventorinėn knygon įrašyti naujai įsigytas asmeninės bibliotekos knygas.

NEFORMALIOJI BENDRYSTĖ

Neformaliajai draugijos veiklai jaukumo teikė susirinkimų organizavimo tradicija. Susirinkimai neturėjo pastovios vietos. Fiksuotos būstinės, susirinkimų vietos nebuvimas, ko gera, buvo ne trūkumas, o privalumas – taip veikti buvo įdomiau. Pamėgti prabangūs Kauno restoranai („Metropolis“, „Central“ ir kt.). Ne veltui jie vis prisimenami draugijos narių atvirlaiškiuose, lyginami su kitais, kitų miestų. Dažnai susirinkimai būdavo rengiami draugijos narių darbo vietose, pavyzdžiui, draugijos pirmininko K. Bizausko kabinete Užsienio reikalų ministerijoje ar P. Galaunės kabinete M. K. Čiurlionio galerijoje, Lietuvos kariuomenės Švietimo ir spaudos skyriuje (jam vadovavo V. Steponaitis), „Kario“ redakcijoje ir pan. Vis dėlto susirinkimai narių namuose buvo ypač mėgstami. Viena iš susirinkimų protokolų taip ir užprotokoluota: „Balčiūnas uždaro susirinkimą ir konstatuoja, kad šiandien susirinko daugiau negu visuomet dėl to, kad šeimininkas [Vilhelmas Burkevičius] labai simpatiškas ir parengė įdomų pranešimą ir matomai maloniau susirinkti privačiam bute negu įstaigoj.“¹⁰⁶

Daugelis narių buvo pažįstami ar bičiuliai nuo jaunystės laikų. Juos jungė bendra nuostata dirbti Lietuvos nepriklausomybės labui. Antai jaunystės dienomis K. Bizauskas, matyt, buvo pažįstamas ir su aktyviu ateitininku, Šiaulių gimnazistu Eduardu Turausku, nes tada „lyg kregždės, skraidėm po Lietuvą, kūrėm ateitininkų kuopeles“¹⁰⁷. K. Bizausko ir E. Turausko – abiejų katalikiškosios krypties politinių veikėjų, ateitininkų judėjimo pradininkų, Lietuvos krikščionių demokratų partijos kūrėjų – draugystė išliko visam gyvenimui. 1934 m. pradėjęs diplomatinę karjerą Prahoje (paskirtas Lietuvos pasiuntiniu tuometėje Čekoslovakijoje, paskui dar ir Jugoslavijoje bei Rumunijoje), E. Turauskas įvairiais diplomatinio gyvenimo bei kitais jam aktualiais reikalais susirašinėjo su K. Bizausku: klausė jo patarimų, siuntė prašymus, konsultavosi ir pan. Jų korespondencija (Lietuvos nacionalinėje Martyno Mažvydo bibliotekoje dabar saugoma 38 E. Turausko laišakai K. Bizauskui, rašyti 1931–1938 m.) aiškiai rodo seną jų draugystę: laiškuose daug privačios informacijos, asmeninių buitinių prašymų ir pan. K. Bizausko ir E. Turausko santykių pobūdį liudija ir familiarus pastarojo parašas laiškuose: „Tavo Eduardas, bučiuoju“¹⁰⁸. E. Turauskas buvo visuomeniškas žmogus. Jis, be dalyvavimo XXVII knygos mėgėjų draugijoje, taip pat buvo Žurnalistų sąjungos, Automobilių klubo, Kauno medžiotojų draugijos ir Lietuvių–prancūzų draugijos narys¹⁰⁹. Pastarojoje aktyviai veikė kartu su žmona Elena. Čia jų keliai susieidavo ir su M. Urbšiene – ji buvo Lietuvių–prancūzų draugijos vicepirmininkė, E. Turauskas – pirmininkas.

Taigi bendri pietūs, susirinkimai draugijos narių namuose, po jų bendros vakarienės teikdavo malonios bendrystės pojūtį. Juolab kad beveik visi XXVII knygos mėgėjai buvo pažįstami iš daug ankstesnių, jaunystės dienų. Jaukią, politinių šešėlių netemdomą atmosferą draugijoje yra paliudijęs P. Jakštas savo prisiminimuose: „Nors Draugijos nariai buvo įvairių politinių ir ideologinių pažiūrų, bendraujant ar sprendžiant Draugijos reikalus niekad jokių ginčų ar nesutarimų nekildavo. Tai buvo vieningas ir kultūringas kolektyvas, kurį malonu prisiminti ir po kelerių dešimtmečių.“¹¹⁰ Iš tikrųjų draugijos nariai buvo įvairių partijų žmonės. Kaip minėta, K. Bizauskas ir E. Turauskas buvo krikdėmai, šios partijos kūrėjai, o J. Paknys (1883–1948) – vienas iš Lietuvos socialdemokratų partijos kūrėjų, Lietuvos banko valdytojo pavaduotojas, po to ir valdytojas, nepakeičiamas kaip profesionalus finansininkas ir ekonomistas net ir sovietmečio bei nacių valdymo metais, vadintas lito garantu. P. Jakšto apibūdinimu, tai buvo „tylus, ramus žmogus, kaip Draugijos narys aktyvumo nerodė, viskam pritardavo“¹¹¹. Mykolas Šleževičius buvo Lietuvos socialistų liaudininkų demokratų partijos įkūrėjas, nuo 1922 iki 1936 metų (išskyrus 1926 m. antrąją pusę) – Valstiečių liaudininkų sąjungos centro komiteto pirmininkas, taigi jo pažiūros buvo centro kairiosios pakraipos. V. Steponaičio politines pažiūras V. Žukas yra apibūdinęs taip: „Jaunystėje – aušrinietis, partijoms nepriklausė, bet simpatizavo liaudininkams.“¹¹² Reikia pabrėžti, kad apskritai bibliofilų draugijose politinių aspiracijų visada būdavo vengiama, tai buvo tapę tam tikra taisykle, įsigaliojusia nuo pat

organizuoto bibliofilinio judėjimo pradžios. Apie tai savo straipsniuose rašė ir M. Urbšienė, pateikusi prancūzų bibliofilų draugijų (ji mini, kad XX a. trečiuoju dešimtmečiu Prancūzijoje buvo 23 bibliofilų draugijos) pavyzdžių: „beveik bendru jų [prancūzų bibliofilų] bruožu nurodomas draudimas draugijų susirinkimuose gvildinti politikos ir religijos klausimus“¹¹³).

Dauguma draugijos narių – bendraamžiai, juos skyrė tik kelerių metų skirtumas, jie buvo tos pačios kartos bendražygiai. Antai 1936 m. V. Cimkausko sudarytame XXVII knygos mėgėjų sąrašė¹¹⁴ atskira grafa nurodytas ir kiekvieno amžius: daugumai – virš 40 metų. Kiek vyresni (apie dešimtį metų) buvo A. Rucevičius (55 metai), L. Bagdonas (55), M. Šleževičius (54), M. Biržiška (53), J. Paknys (53). Jauniausi buvo P. Jakštas (35) ir 1936 m. į draugiją įstojęs V. K. Jonynas (29). Toji vieningos, Lietuvos labai pasišventusios patriotinės kartos pajauta draugijoje daug ką reiškė. Juk tarp XXVII knygos mėgėjų būta ir žymiausių politinė prasme – čia buvo net keturi Vasario 16-osios deklaracijos signatarai: K. Bizauskas (jauniausias signataras, pasirašant Vasario 16-osios deklaraciją jam tebuvo 25-eri), J. Šaulys, P. Klimas ir M. Biržiška. K. Bizauskas buvo žymus ir dėl savo diplomatinės karjeros (ambasadorius Vatikane, JAV, Didžiojoje Britanijoje, Olandijoje, Latvijoje), nors tikrąja to žodžio prasme buvo antroji karta nuo žagrės. Kad draugijai (tiksliau, jos sekretoriui V. Cimkauskui) narių politiniai nuopelnai buvo svarbūs, rodo archyve išsaugotos iškarpas iš 1938 m. „Lietuvos aid“ apie narius-signatarus Nepriklausomybės paskelbimo dvidešimtmečio progą¹¹⁵.

KONFLIKTINĖS SITUACIJOS

Konfliktinių situacijų draugijos gyvenime neišvengta. Labiausiai visuomenėje žinomos dvi – vadinamasis V. Daumanto pašalinimas iš draugijos ir Strazdo–Landsbergio byla.

V. Daumantas (1885–1977) ketvirtojo dešimtmečio Kaune buvo žinomas kaip aistringas bibliofilas, surinkęs išskirtinės vertės bibliofilinių leidinių biblioteką. Ją vieną iš pirmųjų jau 1931 m. balandžio 27 d. XXVII knygos mėgėjai ir aplankė¹¹⁶. Niekas neabejojo V. Daumanto erudicija, puikiu senosios ir bibliofilinės knygos išmanymu. Jis buvo apdovanotas kolekcininko talentu: jo asmeninė biblioteka ir meno rinkinių kolekcija, surinkta dar jam gyvenant Šveicarijoje (1919–1922 m. buvo Lietuvos ambasadorius Šveicarijoje), buvo gerai žinoma Kauno knygos ir meno mėgėjams. V. Daumanto autoritetą tarp XXVII knygos mėgėjų rodo ir tas faktas, kad jis buvo išrinktas į revizijos komisiją ir čia dirbo nuo draugijos įkūrimo dienų, taip pat perrinktas ir antrai kadencijai (1934–1936). Bet 1935 m. pradžioje prasidėjo V. Daumanto ir kitų draugijos narių konfliktas. Mat 1935 m. pradžioje V. Daumantas iš draugijos išdo mėgino pasiskolinti pinigų (prašė 1 200 Lt), valdyba nesutiko – tai neteisėta. Kilo konfliktas. Jis aptartas 1935 m. vasario 1 d. valdybos posėdyje¹¹⁷. Pasisakė K. Bizauskas, V. Steponaitis, J. Balčiūnas. Valdybos posėdžio protokole minimas „įžeidžiamasis pasiūlymas su Steponaičiu“¹¹⁸, bet kaip konkrečiai įžeidžiamai iš V. Daumanto pusės

su V. Steponaičiu buvo pasielgta, nežinome. Valdyba nutarė klausimą svarstyti kitame narių susirinkime, bet „kvietimo į jį Daumantui nesiųsti“¹¹⁹. Vasario 27 d. susirinkime buvo perskaitytas V. Daumanto laiškas (pareiškimas), kad jis išstojantis iš draugijos ir prašantis jam grąžinti anksčiau draugijai parduotas knygas, o pinigus jis „pasiryžęs grąžinti“¹²⁰. Buvo nutarta „Daumantą <...> draugijos nariu nebelaikyti, knygas, pirktas iš Daumanto, jam grąžinti, jeigu jis iki birželio 27 d. grąžins už knygas jam sumokėtus pinigus“¹²¹. Konfliktas tuo nesibaigė. Dar po mėnesio vykusiame susirinkime V. Daumantas nauju kovo 22 d. rašytu laišku kvietė „išspręsti incidentą garbės teisme“¹²². Šiame susirinkime nutarta „Daumanto kovo 22 d. laišką palikti be atsakymo ir protokolo nuorašo jam neišduoti, nes draugija jokių nuorašų niekam neišduoda“¹²³, juolab kad jokių knygų V. Daumantas negrąžino. Taip baigėsi V. Daumanto veikla XXVII knygos mėgėjų draugijoje. Įvairūs jo gyvenimo faktai liudija, kad savo aistrą knygoms jis vangiai begalėjo suvaldyti, skolos dėl knygų jį lydėjo visą gyvenimą.

Nemalonumų draugijai pridarė ir vadinamoji Strazdo–Landsbergio byla. 1934 m. lapkričio 27 d. susirinkime Jonas Strazdas (1886–1972, slapyv. Jaunutis), teatro veikėjas, spaustuvinininkas, vertėjas, perskaitė pranešimą apie dramaturgą Gabrielių Landsbergį–Žemkalnį (1852–1916) – pasidalijo savo bei kitų asmenų prisiminimais iš bendravimo su G. Landsbergiu–Žemkalniu jų bendros teatrinės veiklos Vilniuje metų. Natūralu, kad greta gražių prisiminimų apie šį asmenį buvo paberta ir ne itin patrauklių garsaus dramaturgo charakterio apibūdinimų. Kadangi dauguma susirinkimuose skaitytų pranešimų vėliau būdavo skelbiami kaip straipsniai draugijos Metraštyje, susirinkime buvo nutarta šio pranešimo teksto nepublikuoti, nes „paliečia tokius klausimus, kurie esant dar gyviems Landsbergio [sic] giminėms, viešai nediskuotini“¹²⁴. Nepaisant šio nutarimo, žinia apie J. Strazdo prisiminimus pasiekė visuomenę: 1936 m. Literatūros žurnale pasirodė Balio Sruogos straipsnis „Keista Draugija“¹²⁵, gana tendencingai nušviečiantis šį reikalą. Vargu ar B. Sruoga J. Strazdo pranešimo tekstą buvo matęs (o ir negalėjo jo matyti), ko gera, parašyti apie tai buvo kieno nors paprašytas. Iš tikrųjų J. Strazdo pranešime negailėta daug gražių žodžių G. Landsbergio–Žemkalnio nuopelnams Lietuvos dramaturgijai, bet iškelti ir nepatrauklūs jo charakterio bruožai: išlaidumas, ūmus būdas ir iš to išplaukiantys nesutarimai su kolegomis, painiava dėl svetimų kūrinių autorystės ir kt.¹²⁶ G. Landsbergio šeima kreipėsi į Garbės teismą. Draugija gavo Garbės teismo pirmininko prof. Mykolo Romerio prašymą teismui susipažinti su J. Strazdo pranešimo (jis vadinamas paskaita) rankraščiu. Rankraštį Garbės teismui nuspręsta teikti¹²⁷. Byla užsitęsė (apie tai kalbėta ir 1936 m. kovo 27 d. draugijos susirinkime) ir, žinoma, itin nepalankiai atsiliepė XXVII knygos mėgėjų autoritetui. 1936 m. spalio 1 d. draugijos valdyba išsiuntė laišką M. Romeriui, prašydama grąžinti rankraštį ir atsiųsti Garbės teismo nuosprendžio nuorašą, nes „draugija minima spaudoje“¹²⁸. Gautame nuoraše teigiama, kad „nei plagiato, nei piniginio nesąžiningumo nėra įrodyta“ ir kad „Strazdas

nėra nusižengęs piktui šmeižtui“¹²⁹. Taip ši byla ir baigėsi, nors „keistos draugijos“ epiteto visuomenėje jau sunku buvo atsikratyti.

Smulkių nesusipratimų, trinties tarp valdybos ir kitų draugijos narių pasitaikydavo, bet tai buvo daugiau pavieniai atvejai. Antai 1938 m. sausio 27 d. metinio susirinkimo protokole užfiksuota: „Pirmininkas padaro kai kurias pastabas dėl krizės, įvykusios Draugijos gyvenime.“¹³⁰ Bet čia pat iš karto cituojamas K. Bizauskas: „Nesuprantama kame ta krizė. Nieko nebūta be paprastų mažų trynimųsi. Nevertėtų prie šio punkto ilgiau sustoti.“ Jam pritarė ir P. Galaunė: „Nieko negirdėjo apie krizę. Ar iš mažų dalykų nedaroma didelių. Kam tas minėti iškilmingam pranešime. Prašytų būti optimistiškesniais šiais metais.“¹³¹

IŠVADOS

XXVII knygos mėgėjų draugija, 1931-aisiais pradėjusi savo veiklą turėdama 15 narių, iki 1940 m. pasipildė dar 12 naujų narių, bet taip pat dešimties narių ir neteko. Išstojusiųjų skaičių lėmė kai kurių narių nutolimas nuo bibliofilinių idėjų, laiko stoka (profesinis užimtumas, aukštos atsakingos pareigos) ir pan., taigi XXVII knygos mėgėjų kaita buvo natūrali, nulemta įvairių gyvenimiškų aplinkybių. Dalis pasitraukusių objektyviai joje negalėjo dirbti, jautėsi ne ten papuolę. Draugijoje, kultivavusioje kamerinę kultūrinę saloninio pobūdžio veiklą, kitaip ir nebuvo galima veikti. Vis dėlto draugijos branduolys (apie dešimt–dvylika asmenų) visą laiką išliko stabilus ir užtikrino produktyvų draugijos darbą. Kaip tik tiek asmenų dalyvavo ir paskutiniame XXVII knygos mėgėjų susirinkime 1940 m. gegužės 27 d. (išliko tik dalyvių sąrašas, protokolo nėra).

Rezultatyviai draugijos veiklai tiesioginės įtakos turėjo trejiems metams renkami valdybos pirmininkai (jais buvo V. Steponaitis, K. Bizauskas, J. Balčiūnas-Švaistas), jų asmenybės, bet ir kiti nariai, net nebūdami valdyboje, buvo įvairių darbų pagalbininkai (P. Jakštas, A. Rucevičius). Dėl V. Cimkausko ištikimybės bibliofilijai ir XXVII knygos mėgėjų veiklai, jo pareigingumo turime kruopščiai surinktą, tvarkingą draugijos archyvą.

Draugija veikė pagal itin formalizuotą veiklos tvarką (susirinkimų, valdybos posėdžių, ekskursijų ir kitokios veiklos protokolavimas, protokolų tvirtinimas ir pan.), bet kartu draugijos archyvas liudija, kad kasdienė draugijos veikla buvo šypsninga, joje nestokota humoro, vyravo jauki, draugiška bendravimo atmosfera. Draugijos kolektyvas buvo susigyvenęs, dauguma buvo seniai pažįstami (dažnai nuo jaunystės laikų), beveik visi tos pačios kartos, panašaus amžiaus žmonės. Skirtingos politinės pažiūros netrukdydė bibliofilinei veiklai – draugija per beveik dešimtį savo gyvavimo metų jau buvo suformavusi ir formaliąsias, ir neformaliąsias bendravimo tradicijas.

Knygų leidybos problemos, spausdinimo rūpesčiai grūdino kolektyvą. Archyve išlikęs valdybos narių susirašinėjimas dėl leidinių spausdinimo nesėkmių atskleidžia tarpusavio santykius, įsisąmonintą kultūrinio darbo prasmę („tai mūsų visų bendras reikalas, visų mūsų bendras darbas“),

V. Steponaičio, kaip draugiją vienijusios asmenybės, reikšmę draugijos veikloje. XXVII knygos mėgėjų susirašinėjimo detalės ir bendrasis pagarbus tonas, kupinas tarpusavio pasitikėjimo ir šilumos, dažnai pagardinamas subtilaus humoro ar net parodijos stilistika, XXVII knygos mėgėjų pavyzdžiu patikimai rodo tarpukario Lietuvos valstybės elito intelektualinę bei moralinę brandą. Kartu visa tai teikia peno mūsų, skaitytojų, vaizduotei: išryškėję nekonvenciniai istorinių asmenybių bruožai priartina mums jų portretus, leidžia juose išvelgti gyvų žmoniškų ypatybių, padeda asmeniškiau pažinti tarpukario Lietuvos bibliofilų bendruomenę.

Visa XXVII knygos mėgėjų veikla rodo, kad tokią veiklą galėjo vykdyti tik stiprus išskirtinių asmenybių kolektyvas. Šie žmonės, kad ir kokių aukštų tiesioginių pareigų, išsilavinimo ir įvairių profesijų kompetencijos, kartu buvo ir humanitarai plačiąja to žodžio prasme – bibliofilinė veikla buvo tinkamas humanistikos realizavimo būdas. Štai kodėl visiems jiems knygos sudvasinimas buvo toks natūralus, o rūpestis to meto knyga (ir tiražine, ir juolab dailiąja, bibliofiline) buvo pribrendęs dėsniš. XXVII knygos mėgėjai savo veikla aiškiai atstovavo elitinei bibliofilijai, taigi organiškai dar iš XIX a. einančiai organizuoto bibliofilinio judėjimo tradicijai – jiems pavyko ją pratęsti. Visi XXVII knygos mėgėjai buvo išskirtinės asmenybės, jų pamėgdžioti ar juos pakeisti dabarties knygų mėgėjais nederėtų.

BIBLIOGRAFIA

- A. Rucevičiaus atvirlaiškis J. Balčiūnui į Zarasus. Kaunas, 1937, liepos 2. LMAVB RS, F59-201, lap. 154.
- A. Rucevičiaus atvirlaiškis V. Cimkauskui į Kauną. Leipalingis, 1940, liepos 27. LMAVB RS, F59-242, lap. 58.
- A. Rucevičiaus laiškas J. Balčiūnui į Zarasus. Kaunas, 1937, birželio 20. LMAVB RS, F59-201, lap. 148.
- A. Rucevičiaus laiškas V. Cimkauskui į Kauną. Zarasai, 1937, liepos 27. LMAVB RS, F59-190-237, lap. 156.
- A. Rucevičiaus laiškas V. Steponaičiui į Birštoną. Kaunas, 1937, birželio 22. LMAVB RS, F59-201, lap. 149–150.
- A. Rucevičiaus pastabos dėl T. Lomsargio įrašo. Kaunas, 1939. LMAVB RS, F59-241, lap. 44–45.
- A. Rucevičiaus raštelis dėl permokų „Spindulio“ spaustuvei. Kaunas, 1938, lapkričio 8. LMAVB RS, F59-255, lap. 20.
- A. Rucevičiaus redaguotas T. Lomsargio pranešimo tekstas. Kaunas, 1940. LMAVB RS, F59-252, lap. 19–28.
9. Garbės teismo dėl Strazdo ir G. Landsbergio-Žemkalnio ginčo nutarimo nuorašas. Kaunas, 1936. LMAVB RS, F59-173, lap. 304–332.
- Išstoję iš XXVII knygos mėgėjų nariai. V. Cimkausko sudarytas sąrašas. Kaunas, 1930–1940. LMAVB RS, F59-146, lap. 231v.
- J. Savickio atvirlaiškis Vaižgantui. Stokholmas, 1931, lapkričio 24. LMAVB RS, F59-33, lap. 81.

- J. Savickio laiškas XXVII knygos mėgėjams. Ryga, 1938, lapkričio 13. LMAVB RS, F59-221, lap. 277.
- J. Savickio laiškas XXVII knygos mėgėjams. Stokholmas, 1933, kovo 3. LMAVB RS, F59-62, lap. 199.
- J. Strazdo prisiminimai apie G. Landsbergį-Žemkalnį. Kaunas, 1934. LMAVB RS, F59-174, lap. 316–327.
- J. Šaulio laiškas XXVII knygos mėgėjams. Berlynas, 1936, kovo 16. LMAVB RS, F59-149, lap. 238.
- J. Šaulio laiškas XXVII knygos mėgėjų pirmininkui. Berlynas, 1936, vasario 11. LMAVB RS, F59-98-189, lap. 222.
- K. Bizausko ir V. Cimkausko laiškas J. Šauliui į Berlyną. Kaunas, 1936, kovo 14. LMAVB RS, F59-98-189, lap. 236.
18. K. Bizausko ir V. Steponaičio atvirlaiškis XXVII knygos mėgėjams. Vilnius, 1939, lapkričio 27. LMAVB RS, F59-233, lap. 360.
- K. Bizausko telegrama XXVII knygos mėgėjams. Ryga, 1939, sausio 27. LMAVB RS, F59-190-237, lap. 300.
- Kasa. XXVII knygos mėgėjai. [Kaunas], 1931–1940. LMAVB RS, F59-251.
- Kauno miesto ir apskrities viršininko leidimas surengti pil. K. Puidai susirinkimą. Kaunas, 1930, spalio 21. LMAVB RS, F59-3, lap. 8.
- M. Biržiškos laiškas XXVII knygos mėgėjų valdybai. Kaunas, 1936, gruodžio 15. LMAVB RS, F59-184, lap. 343.
- P. Klimo laiškas XXVII knygos mėgėjams. Paryžius, 1933, liepos 13. LMAVB RS, F59-250, lap. 25.
- P. Klimo, V. K. Jonyno ir V. Cimkausko atvirlaiškis XXVII knygos mėgėjams. Paryžius, 1937, rugpjūčio 27. LMAVB RS, F59-202, lap. 167.
- Prašymas Kooperacijos bankui perkelti XXVII knygos mėgėjų lėšas į Liaudies kultūros fondo einamąją sąskaitą. Kaunas, 1940, spalio 29. LMAVB RS, F59-246, lap. 6.
- V. Cimkausko atvirlaiškis V. Steponaičiui. Paryžius, 1935, birželio 27. LMAVB RS, F59-98-189, lap. 169.
27. V. Cimkausko ir A. Rucevičiaus atvirlaiškis V. Steponaičiui į Birštoną. Kaunas, 1939, rugpjūčio 27. LMAVB RS, F59-190-237, lap. 341.
28. V. Cimkausko laiškas J. Savickiui į Rygą. Kaunas, 1938, gruodžio 5. LMAVB RS, F59-221, lap. 278.
- V. Cimkausko laiškas V. Čapui į Berlyną. Kaunas, 1936, kovo 31. LMAVB RS, F59-155, lap. 252.
- . Čapo laiškas V. Cimkauskui. Berlynas
31. V. Jurgučio pareiškimas XXVII knygos mėgėjų pirmininkui. Kaunas, 1936, lapkričio 28. LMAVB RS, F59-182, lap. 341.
- V. K. Jonyno laiškas XXVII knygos mėgėjams. Paryžius, 1937, spalio 31. LMAVB RS, F59-190-237, lap. 212.
- V. Steponaičio atvirlaiškis V. Cimkauskui. Talinas, 1936, liepos 27. LMAVB RS, F59-98-189, lap. 178.
- V. Steponaičio laiškas A. Rucevičiui. [Kaunas], 1940, kovo 26. LMAVB RS, F59-242, lap. 40.
- V. Steponaičio laiško J. Savickiui nuorašas. Kaunas, [1933]. LMAVB RS, F59-62, lap. 200.

- V. Steponaičio laiškas V. Cimkauskui. Birštonas, 1937, birželio 27. LMAVB RS, F59-190-237, lap. 151.
- XXVII knygos mėgėjai: [narių knyga]. Kaunas, 1936–1939. LMAVB RS, F59-257. 27 lap.
- XXVII knygos mėgėjų įstatai. Kaunas, 1930. LMAVB RS, F59-6, lap. 17.
- XXVII knygos mėgėjų laiškas M. Romeriui. Kaunas, 1936, spalio 1. LMAVB RS, F59-98-189, lap. 288.
- XXVII knygos mėgėjų metinio susirinkimo protokolas. Kaunas, 1938, sausio 27. LMAVB RS, F59-241, lap. 1–3.
- XXVII knygos mėgėjų raštas Kauno miesto ir apskrities viršininkui. Kaunas, 1934, spalio 10. LMAVB RS, F59-98-189, lap. 85.
- XXVII knygos mėgėjų sąrašas. Sudarė V. Cimkauskas. Kaunas, 1936, vasario 27. LMAVB RS, F59-146, lap. 231.
- XXVII knygos mėgėjų susirinkimo protokolas. Kaunas, 1934, spalio 27. LMAVB RS, F59-98-189, lap. 7.
- XXVII knygos mėgėjų susirinkimo protokolas. Kaunas, 1935, vasario 27. LMAVB RS, F59-98-189, lap. 14.
- XXVII knygos mėgėjų susirinkimo protokolas. Kaunas, 1935, kovo 27. LMAVB RS, F59-98-189, lap. 16.
46. XXVII knygos mėgėjų susirinkimo protokolas. Kaunas, 1936, kovo 27. LMAVB RS, F59-98-189, lap. 31.
- XXVII knygos mėgėjų susirinkimo protokolas. Kaunas, 1939, vasario 3. LMAVB RS, F59-190-237, lap. 50.
- XXVII knygos mėgėjų susirinkimo protokolas. Kaunas, 1939, lapkričio 27. LMAVB RS, F59-190-237, lap. 63.
- XXVII knygos mėgėjų telegrama K. Bizauskui į Vilnių. Kaunas, 1939, lapkričio 27. LMAVB RS, F59-190-237, lap. 351.
- XXVII knygos mėgėjų valdyba: nuotrauka. Kaunas, 1936, kovo 4. LMAVB RS, F59-148, lap. 234.
- XXVII knygos mėgėjų valdyba: nuotrauka. Kaunas, 1937, vasario 14. LMAVB RS, F59-199, lap. 85.
52. XXVII knygos mėgėjų valdybos posėdžio protokolas. Kaunas, 1935, sausio 23. LMAVB RS, F59-98-189, lap. 8.
- XXVII knygos mėgėjų valdybos posėdžio protokolas. Kaunas, 1935, vasario 1. LMAVB RS, F59-101, lap. 12.
- XXVII knygos mėgėjų valdybos posėdžio protokolas. Kaunas, 1939, balandžio 1. LMAVB RS, F59-195, lap. 56.
- XXVII knygos mėgėjų visuotinio susirinkimo protokolas. Kaunas, 1934, sausio 27. LMAVB RS, F59-98, lap. 1.
- ANDRYSIAK, E. Towarzystwo bibliofilów polskich w Wilnie, 1926–1939. Kalisz: Kaliskie towarzystwo przyjaciół nauk, 2007. 160 p.: ilustr. ISBN 9788385638728.
- BRAZIŪNIENĖ, Alma. „Graži knyga yra neabejotinai meno kūrinys“: XXVII knygos mėgėjų leidybinė veikla (1930–1940). Lietuvos mokslų akademijos Vrublevskių biblioteka, 2020, t. 9, p. 61–82. ISSN 1648-9772.
- BRAZIŪNIENĖ, Alma. Kūrybinė bibliofilijos erdvė Lietuvos Respublikoje (1930–1940). Knygotyra, 2007, t. 48, p. 149–171. ISSN 0204-2061.

- BUKAITĖ, Vilma. Nepriklausomybės Akto signataras Petras Klimas. Vilnius: Lietuvos nacionalinis muziejus, 2016. 631 p. ISBN 9786098039948.
- Chronika. Iš XXVII knygos mėgėjų metraštis. Kaunas, 1933, t. 1, p. 135–138.
- ČIPLYTĖ, Joana Viga. Eduardas Turauskas (1896–1966): ateitininkas, teisininkas, žurnalistas, diplomatas, Lietuvos katalikų mokslo akademijos narys: dokumentinė monografija. Vilnius: Versus aureus, 2016. 622 p.: iliustr. ISBN 9789955346296.
- GALAUNĖ, Paulius. Kaip gimė ir veikė XXVII knygos mėgėjų draugija. Bibliotekų darbas, 1976, nr. 10, p. 32–36. ISSN 0135-6143.
- ILGIEWICZ, Henryka. Towarzystwo XXVII Miłośników Książki w Kownie (1930–1940). Z Badań nad Książką i Księgozbiorami Historycznymi, (Warszawa), 2017, t. 11, p. 193–216. ISSN 1897-0788.
- Iš XXVII knygos mėgėjų draugijos archyvo. Parengė Jolita Andriukaitienė, Eglė Dikavičienė, Marta Fominaitė, Božena Voitkevič. Knygotyra, 2014, t. 63, p. 288–305. ISSN 0204-2061.
- JAKŠTAS, Petras. XXVII knygos mėgėjų draugija. Iš JAKŠTAS, Petras. Knygos. Vilnius, 2003, p. 91–121. ISBN 9955-534-311.
- JAKŠTAS, Petras. Kas buvo XXVII knygos mėgėjai. Iš XXVII knygos mėgėjų metraštis. Kaunas: Vidmanto Staniulio knygynas, 2004, t. 3, p. 17–66. ISBN 9986-667-26-7.
- JANKEVIČIŪTĖ, Giedrė. Bibliofilo knyga. Iš JANKEVIČIŪTĖ, Giedrė. Lietuvos grafika, 1918–1940. Vilnius, 2008, p. 105–132. ISBN 978-9955-9650-9-1.
- KAUNAS, Domas. Knygos kultūros karininkas. Vilnius: Valstybės žinios, 2004. 203 p.: iliustr. ISBN 9986-18-128-3.
69. KORSAKAITĖ, Ingrida. XXVII knygos mėgėjai ir lietuvių knygos menas. Iš XXVII knygos mėgėjų metraštis. Kaunas: Vidmanto Staniulio knygynas, 2004, t. 3, p. 83–105. ISBN 9986-667-26-7.
- LIEPAITĖ, Inga. Lietuvos bibliofilijos būties ir idėjų raiška sovietmečiu: daktaro disertacija. Vilnius: Vilniaus universitetas, 2013. 280 p.
- LIETUVNINKAITĖ, Nijolė. Skaitantis Vaizgantas. Vilnius: Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas, 2015. 372 p.: iliustr. ISBN 978-609-425-149-8.
- MAŽRIMIENĖ, Vida. XXVII knygos mėgėjų draugija ir jos reliktai Nacionaliniame M. K. Čiurlionio dailės muziejuje. Lietuvos muziejų rinkiniai, 2002, nr. 1, p. 32–35. ISSN 1822-0657.
- MIKULIČIENĖ, Irena. Lietuva 1939 metų Niujorko pasaulinėje parodoje. Vilnius: Lietuvos nacionalinis muziejus, 2019. 154 p.: iliustr. ISBN 9786094780295.
- Ten pat, p. 114–115. Valdyba siūlė ir antrąją V. Biržiškos knygutę Bibliografija (1935), bet į Niujorko parodą siunčiamų leidinių sąrašė jos nėra (ten pat, p. 114–118). Kur dabar yra į Niujorko parodą 1939 m. išsiųstos XXVII knygos mėgėjų išleistos knygos, neaišku. Kaip teigia I. Mikuličienė, 1940 m. „Užsienio reikalų ministerija nusprendė <...> knygas iš gražiausių knygų vitrinos iki karo pabaigos laikinai palikti Lietuvos generaliniame konsulate Niujorke, o už tinkamą jų apsaugą <...> atsakingais paskirti Lietuvos pasiuntinybę ir generalinį konsulą Niujorke“ (ten pat, p. 84).
- PETREIKIS, Tomas. Lietuvos valstybės kūrėjų žemaičių bibliotekos ir jų likimai. Žemaičių žemė, 2016, nr. 2, p. 30–36. ISSN 1392-2610.

- PETREIKIS, Tomas. Viekšnių Biržiškos Žemaičių knygos kultūroje. Iš Viekšniai: istorija ir kultūra. Vilnius: Vilniaus dailės akademijos leidykla, 2013, p. 687–715. ISBN 978-609-447-096-7.
- PLEČKAITIS, Vytautas. Nepriklausomybės Akto signataras Jurgis Šaulys. Vilnius: Lietuvos nacionalinis žiejus, 2015. 284 p.: iliustr. ISBN 9786098039740.
- RAGUOTIENĖ, Genovaitė. Marija Urbšienė (1895–1959) – bibliofilė. Knygotyra, 2002, t. 38, p. 214–221. ISSN 0204-2061.
79. RAGUOTIENĖ, Genovaitė. Vytautas Steponaitis. Gyvenimo žingsniai. Iš RAGUOTIENĖ, Genovaitė. Mylėję knygą. Vilnius: Lietuvos nacionalinė M. Mažvydo biblioteka, 2015, p. 80–97. ISBN 978-609-405-117-3.
- RAGUOTIENĖ, Genovaitė. Bibliofilas Viktoras Cimkauskas. Iš RAGUOTIENĖ, Genovaitė. Mylėję knygą. Vilnius: Lietuvos nacionalinė M. Mažvydo biblioteka, 2015, p. 110–121. ISBN 978-609-405-117-3.
- SRUOGA, Balys. Keista draugija. Literatūra, 1936, nr. 2, p. 20.
- TOMONIS, Stasys. Gyvenimo vingiais: iš bibliografo prisiminimų. Tarp knygų, 1993, nr. 4, p. 40–43. ISSN 0868-8826.
- TOMONIS, Stasys. Lietuvos nacionalinė biblioteka prieš 40 metų: iš veterano prisiminimų. Bibliotekų darbas, 1988, nr. 12, p. 14–17. ISSN 0135-6143.
- VAIŽGANTAS. Laiškai Klimams. Vilnius: Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas, 1998. 453 p.
- XXVII knygos mėgėjų draugija. Iš Mažoji lietuviškoji tarybinė enciklopedija. Vilnius: Mintis, 1966, t. 1, p. 451.
- XXVII knygos mėgėjų draugija. Iš Mažoji lietuviškoji tarybinė enciklopedija. Vilnius: Mintis, 1966, t. 1, p. 451.
- ZUNDĖ, Pranas. Kazys Bizauskas, 1893–1941. Chicago: Lietuviškos knygos klubas, 1993, t. 1. 323 p.: iliustr.
- ŽEMAITYTĖ, Zita. Paulius Galaunė: monografija. Vilnius, 1988. 244 p. ISBN 5-415-00078-X.
- ŽUKAS, Vladas. Prisiminimų puslapiai: pažinti kultūros žmonės. Vilnius, 2002. 505 p.: iliustr. 505 p. ISBN 9955-422-29-7.
90. ŽUKAS, Vladas. XXVII knygos mėgėjų draugija. Iš Tarybų Lietuvos enciklopedija. Vilnius: Vyriausioji enciklopedijų redakcija, 1985, t. 1, p. 479.
91. ŽUKAS, Vladas. XXVII knygos mėgėjų draugija. Iš ŽUKAS, Vladas. Lietuvių knygotyros bruožai. Vilnius, 1989, p. 177–219. ISBN 5-420-00094-6.

Notes

- 1 XXVII knygos mėgėjai – toks oficialus šios bibliofilų draugijos pavadinimas. Jame nėra žodžio „draugija“. Kaip tik taip draugija įvardijama jos leidiniuose, archyvuose dokumentuose, tarpukario Lietuvos periodikoje
- 2 ŽUKAS, Vladas. XXVII knygos mėgėjų draugija. Iš ŽUKAS, Vladas. Lietuvių knygotyros bruožai. Vilnius, 1989, p. 177–219.
- 3 XXVII knygos mėgėjų draugija. Iš Mažoji lietuviškoji tarybinė enciklopedija. Vilnius, 1966, t. 1, p. 451. 4 ŽUKAS, Vladas. XXVII knygos mėgėjų draugija. Iš Tarybų Lietuvos enciklopedija. Vilnius, 1985, t. 1, p. 479.
- 5 JAKŠTAS, Petras. Kas buvo XXVII knygos mėgėjai. Iš XXVII knygos mėgėjų metraštis. Kaunas, 2004, t. 3, p. 65–66.

- 6 XXVII knygos mėgėjų draugija. Iš Visuotinė lietuvių enciklopedija [interaktyvus]. Vilnius [žiūrėta 2020 m. gruodžio 5 d.]. Prieiga per internetą: .
- 7 LIEPAITĖ, Inga. Lietuvos bibliofilijos būties ir idėjų raiška sovietmečiu: daktaro disertacija. Vilnius: Vilniaus universitetas, 2013, p. 69–86.
- 8 BRAZIŪNIENĖ, Alma. Kūrybinė bibliofilijos erdvė Lietuvos Respublikoje (1930–1940). *Knygotyra*, 2007, t. 48, p. 149–171.
- 9 BRAZIŪNIENĖ, Alma. „Graži knyga yra neabejotinai meno kūrinys“: XXVII knygos mėgėjų leidybinė veikla (1930–1940). Lietuvos mokslų akademijos Vrublevskių biblioteka, 2020, t. 9, p. 61–82.
- 10 KAUNAS, Domas. Knygos kultūros karininkas. Vilnius, 2004. 203 p.
- 11 LIETUVNINKAITĖ, Nijolė. Skaitantis Vaizgantas. Vilnius, 2015, p. 49–54.
- 12 RAGUOTIENĖ, Genovaitė. Marija Urbšienė (1895–1959) – bibliofilė. *Knygotyra*, 2002, t. 38, p. 214–221; RAGUOTIENĖ, Genovaitė. Vytautas Steponaitis. Gyvenimo žingsniai. Iš RAGUOTIENĖ, Genovaitė. Mylėję knygą. Vilnius, 2015, p. 80–97; RAGUOTIENĖ, Genovaitė. Bibliofilas Viktoras Cimkauskas. Iš RAGUOTIENĖ, Genovaitė. Mylėję knygą. Vilnius, 2015, p. 110–121. 13 ŽEMAITYTĖ, Zita. Paulius Galaunė. Vilnius, 1988, p. 194–200.
- 14 PLEČKAITIS, Vytautas. Nepriklausomybės Akto signataras Jurgis Šaulys. Vilnius, 2015, p. 259–263: „Biblifilo Jurgio Šaulio palikimo pėdsakais“.
- 15 BUKAITĖ, Vilma. Nepriklausomybės Akto signataras Petras Klimas. Vilnius, 2016, p. 437–440.
- 16 PETREIKIS, Tomas. Vieکشnių Biržiškos Žemaičių knygos kultūroje. Iš Vieکشniai: istorija ir kultūra. Vilnius, 2013, p. 687–715; PETREIKIS, Tomas. Lietuvos valstybės kūrėjų žemaičių bibliotekos ir jų likimai. *Žemaičių žemė*, 2016, nr. 2, p. 30–36.
- 17 KORSAKAITĖ, Ingrida. XXVII knygos mėgėjai ir lietuvių knygos menas. Iš XXVII knygos mėgėjų metraštis. Kaunas, 2004, t. 3, p. 83–105.
- 18 MAŽRIMIENĖ, Vida. XXVII knygos mėgėjų draugija ir jos reliktai Nacionaliniame M. K. Čiurlionio dailės muziejuje. Lietuvos muziejų rinkiniai, 2002, nr. 1, p. 32–35.
- 19 MULEVIČIŪTĖ, Jolita. Modernizmo link: dailės gyvenimas Lietuvos Respublikoje, 1918–1940. Kaunas, 2001, p. 41–45.
- 20 JANKEVIČIŪTĖ, Giedrė. Biblifilo knyga. Iš JANKEVIČIŪTĖ, Giedrė. Lietuvos grafika, 1918–1940. Vilnius, 2008, p. 105–132.
- 21 ILGIEWICZ, Henryka. Towarzystwo XXVII Miłośników Książki w Kownie (1930–1940). Z Badań nad Książką i Księgozbiorami Historycznymi, (Warszawa), 2017, t. 11, p. 193–216.
- 22 GALAUNĖ, Paulius. Kaip gimė ir veikė XXVII knygos mėgėjų draugija. Bibliotekų darbas, 1976, nr. 10, p. 32–36.
- 23 JAKŠTAS, Petras. XXVII knygos mėgėjų draugija. Iš JAKŠTAS, Petras. Knygos. Vilnius, 2003, p. 91–121; JAKŠTAS, Petras. Kas buvo XXVII knygos mėgėjai. Iš XXVII knygos mėgėjų metraštis. Kaunas, 2004, t. 3, p. 17–66. 24 ŽUKAS, Vladas. Paulius Galaunė; Bibliografė Marija Urbšienė; Bibliofilas Petras Jakštas; Bibliografas Vytautas Steponaitis. Iš ŽUKAS, Vladas. Prisiminimų puslapiai. Vilnius, 2002, p. 277–324, 392–414.
- 25 Iš XXVII knygos mėgėjų draugijos archyvo. Parengė Jolita Andriukaitienė, Eglė Dikavičienė, Marta Fominaitė, Božena Voitkevič. *Knygotyra*, 2014, t. 63, p. 288–305.
- 26 ANDRYSIK, E. Towarzystwo bibliofilów polskich w Wilnie, 1926–1939. Kalisz: Kaliskie towarzystwo przyjaciół nauk, 2007, p. 13–15.
- 27 Kauno miesto ir apskrities viršininko leidimas surengti pil. K. Puidai susirinkimą. Kaunas, 1930, spalio 21. LMAVB RS, F59-3, lap. 8.
- 28 XXVII knygos mėgėjų įstatai. Kaunas, 1930. LMAVB RS, F59-6, lap. 17.
- 29 Chronika. Iš XXVII knygos mėgėjų metraštis. Kaunas, 1933, t. 1, p. 136.
- 30 XXVII knygos mėgėjai: [narių knyga]. Kaunas, 1936–1939. LMAVB RS, F59-257. 27 lap. Šioje dailiai apipavidalintoje knygoje, surištoje virvele iš geltonų, žalių ir raudonų šilko siūlų ir patvirtintoje 1936 m. gegužės 8 d.

- Kauno miesto viršininko antspaudu, yra 27 lapai – kiekvienam nariui po atskirą lapą. Jame nario įstojimo ir išstojimo data, trumpa informacija apie asmenį.
- 31 Z. Rusteika – vienas mažiausiai pažįstamų XXVII knygos mėgėjų. Publikuotuose P. Jakšto prisiminimuose liko klaida – neva jis gyvenęs Raseiniuose ir iš ten važinėdavęs į XXVII knygos mėgėjų susirinkimus Kaunan. Kad jis buvo rimtas bibliofilas, rodo tas faktas, jog ekslibrisą jam buvo sukūręs Mstislavas Dobužinskis. Panevėžio apygardos teisėju Z. Rusteika buvo nuo 1925 m. balandžio 3 d., 1940 m. liepą buvo suimtas ir ištremtas į lagerį Orenburgo srityje. Ten ir žuvo, tiksli mirties data nežinoma. Žr. Represuotieji. Iš Lietuvos gyventojų tremtys ir kalinimas Sovietų Sąjungoje [interaktyvus]. Vilnius: Lietuvos gyventojų genocido ir rezistencijos tyrimo centras, 2020 [žiūrėta 2020 m. kovo 20 d.]. Prieiga per internetą: .
 - 32 Petras Jakštas savo prisiminimuose (Kas buvo XXVII knygos mėgėjai. Iš XXVII knygos mėgėjų metraštis. Kaunas, 2004, t. 3, p. 64) mini 28 asmenis. Jo prisiminimai rašyti senyvame amžiuje, juose yra dalykinių klaidų – publikuojant dalis faktų liko nepatikrinta.
 - 33 XXVII knygos mėgėjų sąrašas. Sudarė V. Cimkauskas. Kaunas, 1936, vasario 27. LMAVB RS, F59-146, lap. 231.
 - 34 Kandidatais čia Vaižgantas vadina ketinančius susimokėti stojamąjį ir nario mokestį.
 - 35 VAIŽGANTAS. Laiškai Klimams. Vilnius, 1998, p. 345–346.
 - 36 Chronika. Iš XXVII knygos mėgėjų metraštis. Kaunas, 1933, t. 1, p. 138.
 - 37 XXVII knygos mėgėjų visuotinio susirinkimo protokolas. Kaunas, 1934, sausio 27. LMAVB RS, F59-98, lap. 1.
 - 38 M. Biržiškos laiškas XXVII knygos mėgėjų valdybai. Kaunas, 1936, gruodžio 15. LMAVB RS, F59-184, lap. 343.
 - 39 V. Jurgučio pareiškimas XXVII knygos mėgėjų pirmininkui. Kaunas, 1936, lapkričio 28. LMAVB RS, F59-182, lap. 341.
 - 40 XXVII knygos mėgėjai: [narių knyga]. Kaunas, 1936–1939. LMAVB RS, F59-257, lap. 19.
 - 41 XXVII knygos mėgėjų metinio susirinkimo protokolas. Kaunas, 1938, sausio 27. LMAVB RS, F59-241, lap. 2.
 - 42 Išstoję iš XXVII knygos mėgėjų nariai. V. Cimkausko sudarytas sąrašas. Kaunas, 1930–1940. LMAVB RS, F59-146, lap. 231v.
 - 43 V. Steponaičio laiškas A. Rucevičiui. [Kaunas], 1940, kovo 26. LMAVB RS, F59-242, lap. 40.
 - 44 XXVII knygos mėgėjų raštas Kauno miesto ir apskrities viršininkui. Kaunas, 1934, spalio 10. LMAVB RS, F59-98-189, lap. 85.
 - 45 Sudaryta pagal: XXVII knygos mėgėjai: [narių knyga]. LMAVB RS, F59-257; Kasa. XXVII knygos mėgėjai. LMAVB RS, F59-251; XXVII knygos mėgėjų raštas Kauno miesto ir apskrities viršininkui. Kaunas, 1934, spalio 10. LMAVB RS, F59-98-189, lap. 85.
 - 46 Kasa. XXVII knygos mėgėjai. [Kaunas], 1931–1940. LMAVB RS, F59-251, lap. 26.
 - 47 XXVII knygos mėgėjų susirinkimo protokolas. Kaunas, 1939, vasario 3. LMAVB RS, F59-190-237, lap. 50.
 - 48 V. K. Jonyno laiškas XXVII knygos mėgėjams. Paryžius, 1937, spalio 31. LMAVB RS, F59-190-237, lap. 212.
 - 49 XXVII knygos mėgėjų metinio susirinkimo protokolas. Kaunas, 1938, sausio 27. LMAVB RS, F59-241, lap. 1.
 - 50 XXVII knygos mėgėjų valdybos posėdžio protokolas. Kaunas, 1935, sausio 23. LMAVB RS, F59-98-189, lap. 8.
 - 51 XXVII knygos mėgėjų valdyba: nuotrauka. Kaunas, 1936, kovo 4. LMAVB RS, F59-148, lap. 234; XXVII knygos mėgėjų valdyba: nuotrauka. Kaunas, 1937, vasario 14. LMAVB RS, F59-199, lap. 85.
 - 52 A. Rucevičiaus laiškas V. Steponaičiui į Birštoną. Kaunas, 1937, birželio 22. LMAVB RS, F59-201, lap. 149–150.

- 53 Kasa. XXVII knygos mėgėjai. [Kaunas], 1931–1940. LMAVB RS, F59-251, lap. 58.
- 54 Prašymas Kooperacijos bankui perkelti draugijos lėšas į Liaudies kultūros fondo einamąją sąskaitą. Kaunas, 1940, spalio 29. LMAVB RS, F59-246, lap. 6. Kiek plačiau apie draugijos naikinimą žr. BRAZIŪNIENĖ, A. „Graži knyga yra neabejotinai meno kūrinys“: XXVII knygos mėgėjų leidybinė veikla (1930–1940). Lietuvos mokslų akademijos Vrublevskių biblioteka, 2020, t. 9, p. 73–74. Reikėtų pabrėžti, kad visi, rašę apie XXVII knygos mėgėjus, draugijos likvidavimo datą nurodo klaidingai. Taip atsitiko V. Žuko studijoje apie draugiją (1989) įsivėlus korektūros klaidai (p. 219). Iš tikrųjų draugija vidaus reikalų ministro nutarimu buvo panaikinta ne 1940 m. liepos, bet rugpjūčio 26 dieną.
- 55 A. Rucevičiaus 1937 m. vasarą rašyti laišakai publikuoti minėto A. Braziūnienės straipsnio priede, p. 78–80.
- 56 Andrius Vosylis (1878–apie 1944) – ekonomistas, bankininkas, vienas iš Lietuvos kredito banko ir kelių akcinių bendrovių steigėjų, Lietuvos banko tarybos pirmininkas, ilgametis „Spindulio“ akcinės bendrovės valdybos narys.
- 57 A. Rucevičiaus laiškas V. Steponaičiui į Birštoną. Kaunas, 1937, birželio 22. LMAVB RS, F59-201, lap. 149–150.
- 58 A. Rucevičiaus laiškas J. Balčiūnui į Zarasus. Kaunas, 1937, birželio 20. LMAVB RS, F59-201, lap. 148.
- 59 A. Rucevičiaus atvirlaiškis J. Balčiūnui į Zarasus. Kaunas, 1937, liepos 2. LMAVB RS, F59-201, lap. 154.
- 60 A. Rucevičiaus laiškas J. Balčiūnui į Zarasus. Kaunas, 1937, birželio 20. LMAVB RS, F59-201, lap. 148.
- 61 V. Steponaičio laiškas V. Cimkauskui. Birštonas, 1937, birželio 27. LMAVB RS, F59-190-237, lap. 151.
- 62 P. Klimo, V. K. Jonyno ir V. Cimkausko atvirlaiškis XXVII knygos mėgėjams. Paryžius, 1937, rugpjūčio 27. LMAVB RS, F59-202, lap. 167.
- 63 V. Cimkausko atvirlaiškis V. Steponaičiui. Paryžius, 1935, birželio 27. LMAVB RS, F59-98-189, lap. 169.
- 64 V. Cimkausko ir A. Rucevičiaus atvirlaiškis V. Steponaičiui į Birštoną. Kaunas, 1939, rugpjūčio 27. LMAVB RS, F59-190-237, lap. 341.
- 65 TOMONIS, Stasys. Lietuvos nacionalinė biblioteka prieš 40 metų: iš veterano prisiminimų. Bibliotekų darbas, 1988, nr. 12, p. 15–16.
- 66 TOMONIS, Stasys. Gyvenimo vingiais: iš bibliografo prisiminimų. Tarp knygų, 1993, nr. 4, p. 43.
- 67 A. Rucevičiaus laiškas V. Steponaičiui į Birštoną. Kaunas, 1937, birželio 22. LMAVB RS, F59-201, lap. 150.
- 68 A. Rucevičiaus laiškas J. Balčiūnui į Zarasus. Kaunas, 1937, birželio 20. LMAVB RS, F59-201, lap. 148.
- 69 A. Rucevičiaus pastabos dėl Tado Lomsargio įrašo. Kaunas, 1939. LMAVB RS, F59-241, lap. 44.
- 70 Ten pat, lap. 45.
- 71 XXVII knygos mėgėjų valdybos posėdžio protokolas. Kaunas, 1939, balandžio 1. LMAVB RS, F59-195, lap. 56.
- 72 Ten pat.
- 73 MIKULIČIENĖ, Irena. Lietuva 1939 metų Niujorko pasaulinėje parodoje. Vilnius, 2019, p. 23.
- 74 Ten pat, p. 114–115. Valdyba siūlė ir antrąją V. Biržiškos knygutę Bibliografija (1935), bet į Niujorko parodą siunčiamų leidinių sąrašė jos nėra (ten pat, p. 114–118). Kur dabar yra į Niujorko parodą 1939 m. išsiųstos XXVII knygos mėgėjų išleistos knygos, neaišku. Kaip teigia I. Mikuličienė, 1940 m. „Užsienio reikalų ministerija nusprendė <...> knygas iš gražiausių knygų vitrinos iki karo pabaigos laikinai palikti Lietuvos generaliniame konsulate Niujorke, o už tinkamą jų apsaugą <...> atsakingais paskirti Lietuvos pasiuntinybę ir generalinį konsulą Niujorke“ (ten pat, p. 84).

- 75 V. Steponaičio laiškas A. Rucevičiui. Kaunas, 1940, kovo 26. LMAVB RS, F59-242, lap. 40.
- 76 A. Rucevičiaus redaguotas T. Lomsargio pranešimo tekstas. Kaunas, 1940. LMAVB RS, F59-252, lap. 19–28.
- 77 A. Rucevičiaus raštelis dėl permokų „Spindulio“ spaustuvei. Kaunas, 1938, lapkričio 8. LMAVB RS, F59-255, lap. 20.
- 78 J. Savickio atvirlaiškis Vaižgantui. Stokholmas, 1931, lapkričio 24. LMAVB RS, F59-33, lap. 81.
- 79 J. Savickio laiškas XXVII knygos mėgėjams. Stokholmas, 1933, kovo 3. LMAVB RS, F59-62, p. 199.
- 80 V. Steponaičio laiško J. Savickiui nuorašas. Kaunas, [1933]. LMAVB RS, F59-62, lap. 200.
- 81 J. Savickio laiškas XXVII knygos mėgėjams. Ryga, 1938, lapkričio 13. LMAVB RS, F59-221, lap. 277.
- 82 V. Cimkausko laiškas J. Savickiui į Rygą. Kaunas, 1938, gruodžio 5. LMAVB RS, F59-221, lap. 279.
- 83 XXVII knygos mėgėjai: [narių knyga]. Kaunas, 1936–1939. LMAVB RS, F59-257, lap. 16.
- 84 P. Klimo laiškas XXVII knygos mėgėjams. Paryžius, 1933, liepos 13. LMAVB RS, F59-250, lap. 25.
- 85 J. Ša ulio laiškas XXVII knygos mėgėjams. Berlynas, 1936, kovo 16. LMAVB RS, F59-149, lap. 238.
- 86 Ten pat.
- 87 V. Cimkausko laiškas V. Čapui į Berlyną. Kaunas, 1936, kovo 31. LMAVB RS, F59-155, lap. 253.
- 88 V. Čapo prierašas V. Cimkausko laiške. Berlynas, 1936, balandžio 2. LMAVB RS, F59-155, lap. 253.
- 89 J. Šaulio laiškas XXVII knygos mėgėjų pirmininkui. Berlynas, 1936, vasario 11. LMAVB RS, F59-98-189, lap. 222.
- 90 K. Bizausko ir V. Cimkausko laiškas J. Šauliui į Berlyną. Kaunas, 1936, kovo 14. LMAVB RS, F59-98-189, lap. 236.
- 91 XXVII knygos mėgėjų telegrama K. Bizauskui į Vilnių. Kaunas, 1939, lapkričio 27. LMAVB RS, F59-190-237, lap. 351.
- 92 K. Bizausko telegrama XXVII knygos mėgėjams į Kauną. Ryga, 1939, sausio 27. LMAVB RS, F59-190-237, lap. 300.
- 93 V. Steponaičio ir K. Bizausko atvirlaiškis XXVII knygos mėgėjams. Vilnius, 1939, lapkričio 27. LMAVB RS, F59-233, lap. 360.
- 94 V. Steponaičio atvirlaiškis V. Cimkauskui. Talinas, 1936, liepos 27. LMAVB RS, F59-98-189, lap. 178.
- 95 V. Cimkausko atvirlaiškis V. Steponaičiui. Paryžius, 1935, birželio 27. LMAVB RS, F59-98-189, lap. 169. 96 „Čia dera pažymėti XXVII knygos mėgėjų draugijos Paryžiaus sekcijos (taip nurodyta protokole) 1937 m. rugpjūčio 27 d. posėdį Versalyje <...>. Tai svarbus XXVII knygos mėgėjų draugijos užsienio ryšių ir santykių liudijimas.“ Žr. RAGUOTIENĖ, Genovaitė. Mylėję knygą. Vilnius, 2015, p. 115.
- 97 P. Klimo, V. Cimkausko, V. K. Jonyno atvirlaiškis XXVII knygos mėgėjams. Paryžius, 1937, rugpjūčio 27. LMAVB RS, F59-202, lap. 167. 98 „Bristolis“ – vienas iš prabangesnių prieškarinio Vilniaus restoranų (dabar Gedimino pr. 22), sovietmečiu virtęs „Šešupės“ kavine.
- 99 Turimas galvoje mėsos troškinys. Pavadinimas atėjęs per lenkų kalbą (sztafada) iš italų carne stufato (troškinta mėsa) ar ispanų estufada.
- 100 K. Bizausko ir V. Steponaičio atvirlaiškis XXVII knygos mėgėjams. Vilnius, 1939, lapkričio 27. LMAVB RS, F59-233, lap. 360. 101 „Božegraika“ buvo vadinama populiari viešbučio „Central“ kavinė Kaune, įkurta arkikatedros vargonininko Stasio Tumo.
- 102 Spaustinis – arbata su spiritu ir citrina.
- 103 V. Cimkausko ir A. Rucevičiaus atvirlaiškis V. Steponaičiui į Birštoną. Kaunas, 1939, rugpjūčio 27. LMAVB RS, F59-190-237, lap. 341.

- 104 A. Rucevičiaus laiškas V. Cimkauskui į Kauną. Zarasai, 1937, liepos 27. LMAVB RS, F59-190-237, lap. 156.
- 105 A. Rucevičiaus atvirlaiškis V. Cimkauskui į Kauną. Leipalingis, 1940, liepos 27. LMAVB RS, F59-242, lap. 58.
- 106 XXVII knygos mėgėjų susirinkimo protokolas. Kaunas, 1939, lapkričio 27. LMAVB RS, F59-190-237, lap. 63.
- 107 ZUNDĖ, Pranas. Kazys Bizauskas. Chicago, 1993, t. 1, p. 16, 35. 108 ČIPLYTĖ, Joana Viga. Eduardas Turauskas. Vilnius, 2016, p. 122.
- 109 Ten pat, p. 89. Čia teigiama, kad XXVII knygos mėgėjų draugijos nariai buvo ne tik E. Turauskas, bet ir jo žmona Elena. Iš tikrųjų E. Turauskienė buvo Lietuvių–prancūzų draugijos narė, bet XXVII knygos mėgėjams nepriklausė.
- 110 JAKŠTAS, Petras. Kas buvo XXVII knygos mėgėjai. Iš XXVII knygos mėgėjų metraštis. Kaunas, t. 3, 2004, p. 41.
- 111 Ten pat, p. 60. 112 ŽUKAS, Vladas. Prisiminimų puslapiai. Vilnius, 2002, p. 412.
- 113 RAGUOTIENĖ, Genovaitė. Marija Urbšienė (1895–1959) – bibliofilė. *Knygotyra*, 2002, t. 38, p. 218.
- 114 XXVII knygos mėgėjų narių sąrašas. Kaunas, 1936, vasario 27. LMAVB RS, F59-146, lap. 231.
- 115 XXVII knygos mėgėjai: [narių knyga]. Kaunas, 1936–1939. LMAVB RS, F59-257, knygos gale.
- 116 Chronika. Iš XXVII knygos mėgėjų metraštis. Kaunas, 1933, t. 1, p. 136.
- 117 XXVII knygos mėgėjų valdybos posėdžio protokolas. Kaunas, 1935, vasario 1. LMAVB RS, F59-101, lap. 12.
- 118 Ten pat.
- 119 Ten pat.
- 120 XXVII knygos mėgėjų susirinkimo protokolas. Kaunas, 1935, vasario 27. LMAVB RS, F59-98-189, lap. 14.
- 121 Ten pat.
- 122 XXVII knygos mėgėjų susirinkimo protokolas. Kaunas, 1935, kovo 27. LMAVB RS, F59-98-189, lap. 16.
- 123 Ten pat.
- 124 XXVII knygos mėgėjų susirinkimo protokolas. Kaunas, 1934, spalio 27. LMAVB RS, F59-98-189, lap. 7.
- 125 SRUOGA, Balys. Keista draugija. *Literatūra*, 1936, nr. 2, p. 20.
- 126 J. Strazdo prisiminimai apie G. Landsbergį-Žemkalnį. Kaunas, 1934. LMAVB RS, F59-174, lap. 316–327.
- 127 XXVII knygos mėgėjų susirinkimo protokolas. Kaunas, 1936, kovo 27. LMAVB RS, F59-98-189, lap. 31.
- 128 XXVII knygos mėgėjų laiškas M. Romeriui. Kaunas, 1936, spalio 1. LMAVB RS, F59-98-189, lap. 288.
- 129 Garbės teismo dėl Strazdo–G. Landsbergio-Žemkalnio ginčo nutarimo nuorašas. Kaunas, 1936. LMAVB RS, F59-173, lap. 304–332.
- 130 XXVII knygos mėgėjų metinio susirinkimo protokolas. Kaunas, 1938, sausio 27. LMAVB RS, F59-241, lap. 1.
- 131 Ten pat.